

ZRÍNYI MIKLÓS
EMLÉKKÖNYV

ZRÍNYI MIKLÓS EMLÉKKÖNYV

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

A kötetet szerkesztette: Bódvai András

Tervezte és tördelte: Novák Fanni

Kontrollszerkesztő: Murányi Tibor

A kötet elkészítésében közreműködött:

Jenik András, Dr. Kiss Róbert Richard, dr. Molnár Krisztina

Illusztrációk biztosítása, jogi szervezés: dr. Farkas Zoltán, Mentor Star

Köszönetet mondunk Hausner Gábornak és Horváth Róbertnek
a könyv előkészítésében nyújtott segítségért

Copyright: szerzők, Bódvai András, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.

A kötet kiadója: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2022
1016 Budapest, Gellérthegy utca 30–32.

Felelős kiadó: Erdélyi Rudolf Zalán vezérigazgató

Nyomda: Alföldi Nyomda Zrt.

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

ISBN 978-615-6428-00-4

TARTALOMJEGYZÉK

7 | KÖSZÖNTŐ

9 | ELŐSZÓ

PÁLFFY GÉZA
12 | TÖBB ORSZÁG SZOLGÁLATÁBAN:
ZRÍNYI MIKLÓS LOJALITÁSAI ÉS IDENTITÁSAI

VARGA SZABOLCS
32 | ZRÍNYI MIKLÓS ORSZÁGAI:
RENDISÉG ÉS KATOLIKUS MEGÚJULÁS HORVÁTORSZÁGBAN
ÉS SZLAVÓNIABAN A 17. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

VÉGH FERENC
56 | ZRÍNYI (VII.) MIKLÓS,
A HÁTÁRVÉDELEM SZERVEZŐJE

B. SZABÓ JÁNOS
84 | ZRÍNYI MIKLÓS ÉS A „HADÜGYI ELLEN-
FORRADALOM” EURÓPÁJA (1630–1670)

G. ETÉNYI NÓRA
102 | ZRÍNYI KORABELI NEMZETKÖZI HÍRNEVE

NÉGYESI LAJOS
132 | A HAZATÉRŐ ODÜSSZEUSZ

PADÁNYI JÓZSEF – HAUSNER GÁBOR
154 | A ZRÍNYIEK HAJDANI FEGYVERTÁRÁNAK EMLÉKEI

MONOK ISTVÁN
180 | A KÖNYVGYŰJTŐ ÉS AZ OLVASÓ ZRÍNYI MIKLÓS

BENE SÁNDOR
198 | ZRÍNYI MIKLÓS VERSESKÖTETE A KOR
EURÓPAI IRODALMÁBAN

TÜSKÉS GÁBOR
232 | A KÖLTŐ, HADVEZÉR ÉS ÁLLAMFÉRFI ZRÍNYI
MIKLÓS KÉPZŐMŰVÉSZETI ÁBRÁZOLÁSAI

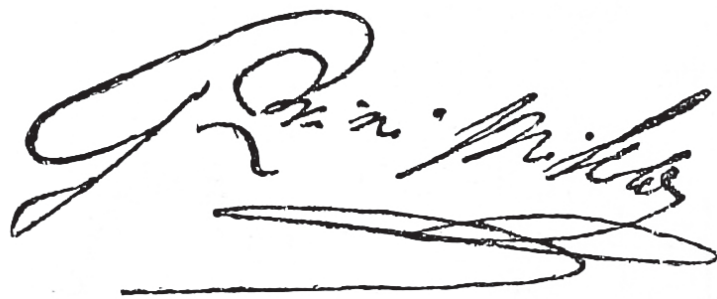
260 | IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

262 | ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

266 | RÉSUMÉ

272 | RÉSUMÉ

279 | AZ EMLÉKKÖNYV SZERZŐI

KÖSZÖNTŐ

Az Országgyűlés a 2020-as esztendőt – születésének 400. évfordulója alkalmából – Zrínyi Miklós-
emlékévvé nyilvánította. Az év elején úgy tűnt, a kerek évforduló jó alkalom lesz arra, hogy a
17. század, sőt a magyar történelem egyik legnagyobb formátumú személyiségéről országsszerte
méltó módon megemlékezzünk. A koronavírus-járvány azonban közbeszólt: le kellett csökkenteni
a tervezett programokat, de szerencsére ennek az emlékkönyvnek a megszületését mindez nem
befolyásolta. Így a korábbiakhoz hasonlóan tartalmas és reprezentatív kötetet jelentetünk meg az
emlékév névadójának tiszteletére.

A Zrínyivel foglalkozó könyvtárnyi irodalom pusztán terjedelme okán is jelzésértékű:
a magyar főnemes, egyben horvát bán, egyszerre volt kiemelkedő politikus, hadtudós és hadvezér,
s mint író és költő is maradandót alkotott. Nemcsak a magyar, de a horvát nemzeti emlékezetnek
is megkerülhetetlen alakja, minden korban kimagasló tisztelet övezte, még ha ez olykor az utókor
saját elvárásai szerint is történt. Ez az emlékkönyv a mai kutatók legújabb – történelmi, hadtudo-
mányi, irodalmi – kutatási eredményeit mutatja be, amelyek pontosítják és finomítják a Zrínyiről
alkotott képünket. Pálffy Géza történész szavainál szebben nehéz lenne összefoglalni, hogyan te-
kinthetünk a 21. század elején nemzetünk nagyjára:

„A 2020-as Zrínyi Miklós-emlékév kezdetén az újabb kutatások alapján bátran kijelenthető:
a politikus, katona és költő-író Zrínyi Miklós különféle lojalitásainak és identitásainak, tisztségei-
nek, házasságainak és birtokainak köszönhetően egyszerre volt igen meghatározó és elismert tagja
a Magyar és a Horvát Királyság, valamint a Habsburg Monarchia politikai-katonai elitjének egy-
aránt. Pályája érzékletesen bizonyítja, hogy a 17. század közepén a dinasztia és az uralkodó iránti
hűség összeegyeztethető volt a »hazafisággal«, azaz a Magyar Királyság, a magyar és horvát »rendi
nemzetek« érdekeinek védelmével és több ország szolgálatával. Ezért joggal lehet rá büszke minden
magyar és horvát, sőt osztrák és közép-európai állampolgár, minden szigetvári, zágrábi vagy csák-
tornyai lokálpatrióta. S éppen emiatt vizsgálhatják a jövőben is egyszerre magyar, horvát, osztrák,
olasz és más nemzetiségű történészek, hadtudósok, irodalmárok és egyéb diszciplínák művelői.
Zrínyi ugyanis összeköt, nem pedig szétválaszt. Határok fölött összeköthet napjainkban is orszá-
gokat, nemzeteket, politikusokat, tudósokat és hétköznapi embereket. Joggal közös hősrünk tehát,
őrizzük meg alakját a jövőben is ekként!”

SEMJÉN ZSOLT
A Zrínyi Miklós-emlékév fővédnöke

ELŐSZÓ

Klaniczay Tibor 1965-ben Zágrábban tartott egy előadást a költő és hadvezér Zrínyi Miklósról. Ennek szövege csak a szerző halála után, 2001-ben jelent meg. Érdeemes olvasni, megfontolni és figyelembe venni ma is mindenkinek, aki Zrínyi személyiségének összetettségét vizsgálja úgy, hogy kíváncsi ennek a szinte felbecsülhetetlenül nagy embernek egészére, és a nagyon nagy költőben és íróban a tervező politikust, mindkettőben a hős katonát, mindháromban az ironikus értelmiségit és így tovább, az egészben pedig a mélyen hívőt akarja megtalálni és felmutatni. Idézzük a Zrínyi-kutatás mindmáig atyamesterének tekinthető tudós idevágó fejtegetésének elejét: „Végül, ami a költő személyes érdekelttségét illeti: éppen dédapjának, s ezzel családjának állíthatott örök emléket a múlt ábrázolásával. Mivel pedig nagy terveiben önmagának szánta a politikai és katonai vezető szerepet, eposzának eszméi nemcsak a nemzethez szóló programot jelentenek, hanem a személyes feladatvállalás kifejezését is. Ennek köszönhető az a rendkívüli érzelmi feszültség, erős líraiság, mely a *Szigeti veszedelem* minden részét áthatja.” (K. T.: Stílus, nemzet és civilizáció. Budapest, 2001, Balassi Kiadó, 95. o.)

Zrínyi összes műveit 1853-ban kiadta Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc. Jókai is végigolvasta és legsokoldalúbban hasznosította is! Például „Az olvasónak” címzett előszót a *Syrena*-kötethez – mint tudjuk – Zrínyi egy Petronius-idézzel is megfűszerezte, latinul, hogy csúfondárosan men- tegesse költeményének erotikus vonásait. Magyarán: Mars sisakjában fészket raktak a galambok; ebből is kitetszik, mennyire komoly barátnője Marsnak Vénusz. (A témára a barokkban sok csiklandós képet festettek.) Rögtön be is építette egy *Carinus* című kisregényébe, amelyet először, folytatásokban, a Pesti Hírlapban közölt. Egy szűziesen gondolkozó római katonahóst, Manliust szurkálja a pajzán gnómával egy kevésbé szemérmes barátja. Jókai persze nemcsak a humorhoz talált felhasználható anyagot Zrínyinél, hanem az egész *Syrena*-kötet lenyűgözhetette. Ennek több jelét is adja abban a művében, amelyből még tankönyv is lett; ez pedig *A magyar nemzet története regényes rajzokban*. (Megjegyzendő: ezt is akkor kezdte írni.) Nagyon érdekes megfigyelni, hogy míg a *Szigeti veszedelem* egyik alapeszméjét, azaz, hogy bűneiért bünteti Isten a magyar nemzetet, nemcsak átveszi, hanem vezérfonalául teszi: Attila az igazi honszerző, egy választott nép vezére, tehát megkíméli Rómát; a tatárjárás és Mohács az önzés és a pártoskodás büntetése; Várna, illetve I. Ulászló halála az esküszegése; Zrínyi szigetvári mártírúma viszont igazi jele Isten bocsánatának! (A témából Jókai később drámát is írt.) Még azt is megkockáztatja, hogy Szolimán halálos betegségét úgy állítsa be, hogy a szultán dühében és haragjában halt meg, látván, hogy a Szigetet csak nem tudja bevenni! Így tehát Jókai joggal írhatja: „Zrínyi megfizetett a mohácsi vészért”. – Ezt a néhány példát azért szemelgettem ki, mert véleményem szerint Zrínyi szépirodalmi utóélete legalább annyira érdekes és tanulságos, mint a tudománytörténeti „fortuna”. Ráadásul a szépirodalmi műfajokban megformált Zrínyi-portré folyton erős hatást gyakorolt az irodalom-történészekre, történészekre, hadtörténészekre.

Ez a kötet tíz tanulmányt tartalmaz. Valamennyi a Zrínyi-fenomén egy-egy új oldalára vagy vonására világít rá, mégpedig úgy, hogy igyekszik a felvállalt és a célkitűzésében megjelölt új szempontokat és újonnan a kutatásba bevont anyagokat minden esetben összevetni az eddigi tudományos közvélekedés eredményeivel vagy megállapításaival. Mindegyikük külön-külön, együtt pedig különösen alkalmas arra, hogy elgondolkoztasson, további feladatokat jelöljön ki és felhívja a külföldi kutatók figyelmét is arra, hogy mit érdemes megtanulniuk.

Pálffy Géza tanulmánya („Több ország szolgálatában: Zrínyi Miklós lojalitási és identitási”) sikerrel rekonstruálja a hős kötődéseit családiról, kulturálisan és politikailag, valamint hivatalilag mind a Magyar-Horvát Királysághoz – annak mindkét feléhez – mind a Habsburg-dinasztiához illetve -monarchiához. Igaza van: magyar, horvát, osztrák egyszerre emlékezhet rá büszkén és tarthatja magáénak. (Esetleg hozzátehetjük a szlovákokat is, akik között a romantika korában kialakult egy sajátos Zrínyi-kultusz.)

Varga Szabolcs tanulmányának címe: „Zrínyi Miklós országai – rendiség és katolikus megújulás Horvátországban és Szlavóniában a 17. század első felében”. Megismerhetjük belőle annak történetét, hogy Mohács után – elsősorban katonaföldrajzi okok miatt – hogyan csúszott át Szlavónia Magyarországból Horvátországba és ez hogyan vezetett éppen Zrínyi korában egy „Háromegye” államalakulat ideájának kialakulásához, valamint hogy viselkedett ebben a helyzetben a bán és az egyház. (A későbbi „Jugoszlávia” ezen ideológiai-politikai elődjének megismerése rengeteg torzítást oszlatthat szét.)

A következő tanulmány szerzője Végh Ferenc, címe: „Zrínyi (VII.) Miklós, a határvédelem szervezője”. Megismerhetjük a maradék ország legkeskenyebb sávjának, a Muraköznek sajátos szerepét Magyarország, Szlavónia, Horvátország illetve Stájerország védelmében a török vilajet-központtá változott Kanizsáról kiinduló török támadások és hódolatási kísérletek, továbbá rablóportyák ellen és megtanulhatjuk, hogy sikerült Zrínyinek háromféle forrásból megfelelnie e kulcsfontosságú terület megvédéséből ráháruló köteletségeinek.

B. Szabó János tanulmánya („Zrínyi Miklós és a »hadügyi ellenforradalom« Európája, 1630–1670”) egy dogmává változott hadtörténeti mítoszt cáfol, amely Geoffrey Parkertől származik, s amely szerint a harmincéves háború után a lovasság korábbi szerepe megszűnt, a döntő erőt immár a gyalogosok képviselték. Ezzel szemben az igazság az, hogy 1630 után az európai háborúban vagy 1660-ig nemhogy csökkent volna, hanem inkább nőtt a seregösszetételben a lovasság aránya. Ez legelsősorban a külföldön, tehát francia vagy spanyol szolgálatban lévő magyar és horvát könnyűlovasokra igaz! Zrínyi európai hírnevének egyik összetevőjét ezen harcosok sikerei értetik meg.

Hallatlanul gazdag és szétágazó anyagot mutat be és világít át G. Etényi Nóra tanulmánya („Zrínyi korabeli nemzetközi hírneve”). Az Oszmán Birodalom Európa elleni küzdelme a keresztény népek közös ügyévé avatta az „ősellenség” elleni harcot, az egyre terebélyesedő könyvnyomtatás pedig ennek az ügynek a szolgálatában – mai szakkifejezéssel élve – „celebbé” avatta Zrínyit, a hőst. A tanulmányíró igen sok, eddig ismeretlen nyomtatványt is átnézett, és ezért joggal állapíthatta meg, hogy Zrínyi sokoldalúságát méltatják és sokra becsülik e soknyelvű források, mű-

veltségét is, de verskötetéről és kéziratos prózai műveiről hallgatnak! (Magyarul nem tudni – úgy látszik, már akkor is – elengedhetetlen feltétele volt, hogy valakiből magyar ügyekkel foglalkozó újságíró legyen.)

Négyesi Lajos rendkívül érdekes tanulmánya („A hazatérő Odüsszeusz”) újravizsgálja a Syrena-kötet címlapképének jelképes értelmezési lehetőségeit és ennek az értelem-tulajdonításnak összefüggéseit a kötetkompozícióval, valamint Zrínyi belső lelki fejlődésével a kötet megjelentetése utáni években. Helyesen bevonja a Zrínyi Péter-féle horvát fordítás címlapmetszetét is vizsgálati körébe és izgalmas új olvasatát adja az Arianna-versnek.

Padányi József és Hausner Gábor tanulmánya („A Zrínyiek hajdani fegyvertárának emlékei”) egy eddig rendkívül elhanyagolt kutatási irányt újít fel és tűz ki további, új eredményekkel kecsegtető feladatokat a jövő kutatások számára, amikor elfeledett és szétlopkodott pompás fegyverkovács-remeket talál sok ország múzeumaiban vagy magángyűjteményeiben.

Monok István tanulmánya („A könyvgyűjtő és az olvasó Zrínyi Miklós”) a páratlanul gazdag és nagyszámú ránk maradt, jelenleg Zágrábban őrzött és tanulmányozható könyvtár gyűjtőkörét és anyagát hasonlítja össze a korabeli főúri gyűjtemények megmaradt vagy rekonstruálható állományával, másrészt rávilágít néhány, további tanulmányozásra váró kérdésre. Ilyen például a teológiai szak hiányának rejtélye. Feltétlenül megvalósítandónak tartom javaslatát: meg kell keresni Mark Forstall eddig nyomtalanul eltűnt könyvgyűjteményét! (Én személy szerint azt is remélem, hogy egyszer hozzáférhetővé teszik az interneten a Bibliotheca Zrinyianát!)

Bene Sándor tanulmánya („Zrínyi Miklós verseskötet a kor európai irodalmában”) egyesíti az utóélet, illetve interpretáció két ágát, az „irodalmi” és a „történelmi” Zrínyi-képet az elmúlt magyar és európai századokban. Hogy élő, ma is ható íróról van szó, azt számomra is jólesően mutatja, hogy a Zrínyitől ihletett nagy művek közé besorolta a nemrég elhunyt Térey János *Paulusát* is! További kutatási feladatot is kitűz, az eddig kevésbé vizsgált ovidiusi minta alaposabb feltérképezését. Valóban adós ezzel a kutatás: például elfelejtették Váli Lajosnak Kassán, 1898-ban kiadott és erről szóló értekezését; igaz, hogy a szerző latinul írta... Bene Sándor végül sikerrel mutatja be Girolamo Pretit, Zrínyinek a kötetkompozícióban és a keresztény misztikában is bizonyítható egyik mintáját.

Végül Tüskés Gábor tanulmánya („A költő, hadvezér és államférfi Zrínyi Miklós képzőművészeti ábrázolásai”) hatalmas anyaggyűjtés alapján Zrínyi egykorú európai hőskultuszától szinte napjaink emlékműállítási gyakorlatának terveit mutatja be anyagát piktúrában, grafikában, plasztikában. Felöleli ez a nagy katalógus a mai Vígszínház előtt álló Zrínyi-büszttöt, a Farkas Mihály-féle Néphadsereg büszke törzstisztjét, ugyanúgy Marosits István 1985-ös ábrázolását, rejtett utalással a levert '56-os forradalomra.

A jelszó, „Sors bona nihil aliud”, úgy látszik, az utókorra is utal...

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

A KÖNYVGYŰJTŐ ÉS AZ OLVASÓ
ZRÍNYI MIKLÓS*

*Essai ben bala a chi la fortuna
suona*

RIVOLVTIONI DI CATALOGNA.

*Faua ferrenehenek.
musical de hinc
Agén kónien támothat.*

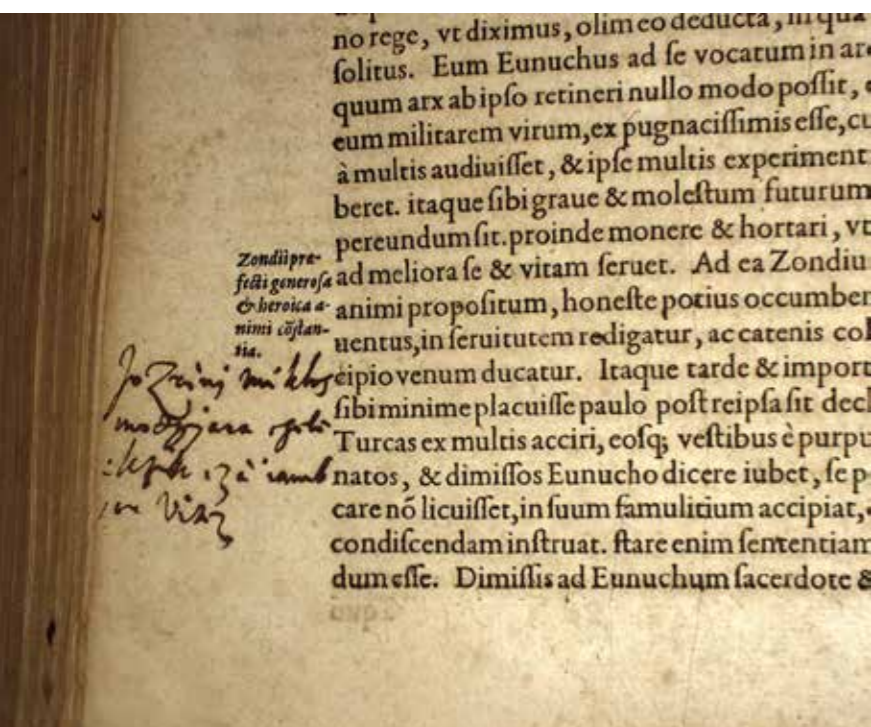
*Se hit sodaliul nér
buc ü legyén witer
igen kónien wot hat*

*seft, batort, ohossat.
Ferrenhe apólgat.
illyent wóha nem wot hat.*

Szluha László, amikor 1873 nyarán a morvaországi Bítovba (Vötau) látogatott és Heinrich Daun engedélyével megtekintette a család kastélyát, felfedezte a Zrínyi-könyvtárat. Heinrich Daun a költő Zrínyi Miklós fia, Ádám felesége családjának leszármazottja volt. Az 1691-ben Szalánkeménnél elesett Zrínyi Ádám özvegyét, Maria Catharina Lamberget ugyanis Maximilian Arnošt z Vlašime vette feleségül, és az ő lányuk ment férjhez a Daun család egy tagjához. A csáktornyai Zrínyi-könyvtár így került Morvaországba. Szluha levélben értesítette felfedezéséről Toldy Ferencet,¹ és elkezdődött a könyvtár anyagának vattatása. A Magyar Tudományos Akadémia lemásoltatta az ugyancsak megtalált, 1662-ben összeállított könyvkatalógust, Héliodórosz *Theagenes* és *Chariclia* című regényének Czobor Mihály-féle magyar fordítását² és a Zrínyi-udvar *kéziratos szakácskönyvét*³ is. 1875-ben azonban meghalt Toldy Ferenc, majd 1879-ben Szluha László, akinek legmaradandóbb filológiai tette a könyvtár felfedezése.⁴ 1881-ben Csontos János utazott Morvaországba, de nem tudott a könyvekkel dolgozni, majd 1890-ben elhunyt a tulajdonos Heinrich Daun is. Sem az Akadémia, sem a magyar állam nem lépett a közben eladóvá vált könyvtár megszerzéséért, így a gyűjtemény a bécsi Kende Antikváriumhoz⁵ került, tőle pedig a Horvát Tudományos Akadémia vásárol-

ta meg. Így került a könyvtár Zágrádba, ma a Horvát Nemzeti Könyvtárban (Nacionalna i Sveučilišna Knjižnica) őrzik.⁶ A költő születésének tricentenáriumi kiállítása alkalmával a horvátok mindenesetre kölcsönadták a Magyar Tudományos Akadémiának a könyvek egy részét,⁷ és engedélyezték magyar kutatók munkáját a gyűjteményben. Drasenovich Mária egyetemi doktori értekezését írta Zrínyi könyv-olvasási szokásairól 1934-ben,⁸ majd az 1954-ben megjelent Zrínyi-monográfiája⁹ helyett egy újat író¹⁰ Klaniczay Tibor vette kézbe az őt érdeklő köteteket. Tarnai Andor is számos alkalommal kutatott a zágrábi gyűjteményben, cédulaanyagát az 1980-as években elkezdődött rendszeres és módszeres munkát végző feltáró csapat rendelkezésére bocsátotta. Így készült el az a monografikus feldolgozás, amely minden ezt követő, Zrínyivel kapcsolatos könyvtártörténeti kutatás alapja.¹¹

Zrínyi Miklós könyvtára különleges a régi magyar művelődéstörténetben. Már csak azért is, mert a könyvek többsége ma is kézbe vehető, és ismerjük a korabeli katalógusukat is. Ez az összeírás a tulajdonos életében készült, a könyveket tematikus csoportokban sorolták fel, és minden bizonnyal ez volt a könyvtárnak helyet adó teremben az elrendezésük is. Egy-egy témán belül gyakorlatiasan a könyvek nagysága szerint, alul az ívrétűek (fóliánsok) és felfelé az

Zrínyi saját kezű bejegyzése

egyre kisebbek. Számos jel mutat arra is, hogy a tulajdonos maga is részt vett a könyvanyag elrendezésében. A tematikus csoportok ugyanis egyértelműen utalnak az ő érdeklődési területeire, és miután – ahogy említettük – a könyvek jelentős többsége ma is kézbe vehető, a bennük szereplő kézírásos bejegyzések, olvasási jelek egyértelműen utalnak arra, hogy Zrínyi maga aktívan használta, olvasta a könyveket.

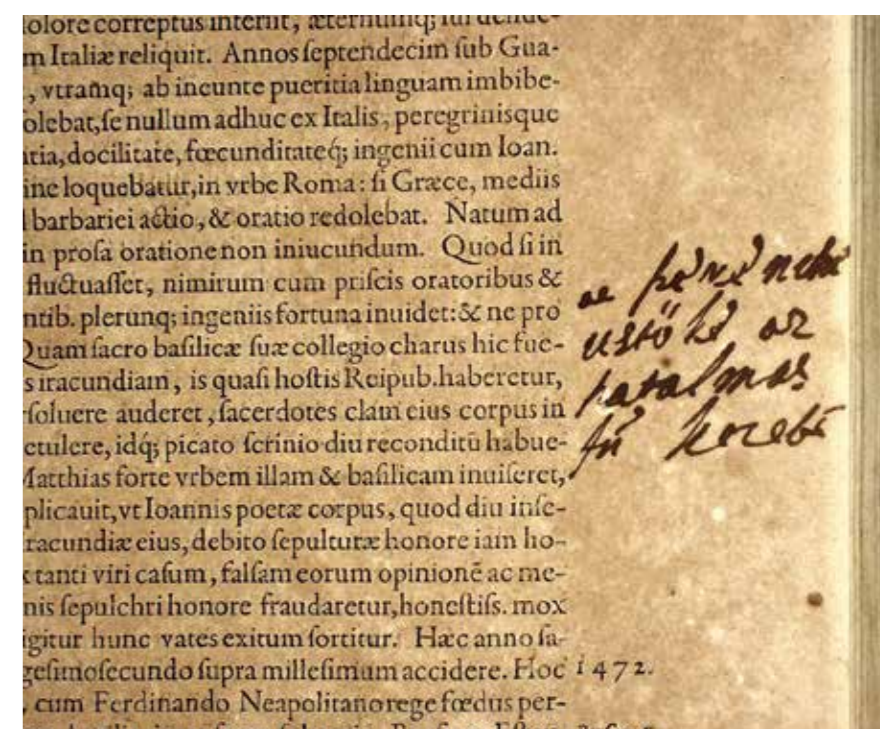
Mielőtt a könyvek beszerzésének történetéről megemlékeznénk, térjünk ki arra a kérdésre, hogy egyáltalán mikor olvasott a gazdálkodó főúr, az országos és a helyi (megyei) politikai élet aktív részese, a hivatali tisztségviselő adminisztrátor, a hadvezér, aki nem kevés alkalommal hadjáratokat vezetett, a védművek látogatója, ellenőrzője, a familiárisaival és családjával törődő ember. Aki nem melleleg aktív alkotó – szépírói, illetve politika- és hadtudo-

mányi szakírói – tevékenységre is időt fordított. 44 évesen halt meg. Ha 14 éves korától hetente elolvasott egy könyvet, akkor alig több, mint másfél ezer kötettel végzett. Ezt feltételezni persze illúzió, ismervé egy korabeli főúr életvitelét. Azt gondolom, hogy a tulajdonában volt 731 kötet – ezekről van információnk akár ma meglévő könyv alapján, akár korabeli levéltári iratból – is olyan nagy mennyiség, amely könyveknek teljes elolvasására nem gondolhatunk. Nem is beszélve arról, hogy az iskolai évei alatt megismert művekről csak analógiák alapján tudunk valamit, és persze a szakirodalomban olyan sokszor említett lacunával is kell valamit kezdenünk, nevezetesen a katolikus teológiai, illetve hitgyakorlati könyvek hiányával.

De a költő és hadvezér kulturális és tudományos látókörének megítéléséhez felvetett mindkét szempont kiegészítendő azzal, hogy – ahogy bárki manapság is – beszélgetésekkel formálódunk, sok könyvet mások olvasnak el helyettünk, és mi megbízunk az ő rövid szóbeli értékelésükben. Azt gondoljuk, hogy a főúr látókörének bővítéséhez mindenképpen hozzájárultak az udvari személyzettel való beszélgetések, és még fontosabbnak látjuk annak a ténynek a kiemelését, hogy Zrínyi udvari papja, az ágostonos Mark Forstall a könyveit is magánál tartotta Csáktornyan. Ez a néhány polnyi *bibliotheca* (33 kötet és kéziratok)¹² a modern katolikus teológiai irodalom jelenlétét biztosította a csáktornyai udvarban. Ágostonos, bencés, ferences szerzők, de főleg jezsuiták munkái. Nem tudjuk, hogy Zrínyi mennyit olvasott ebből, de a könyvek potenciálisan a rendelkezésére álltak. Forstall a Zrínyi család genealógiáján is dolgozott,¹³ beszélgetéseik tehát rendszernek sejtethők.

Zrínyi Miklós hatévesen árvaságra jutott, és az egyik gyámja, Batthyány Ferenc németújvári udvarába került. Csábító lenne itt felemlíteni az itteni gazdag könyvtár kincseit, az udvar multikulturális környezetét, amelyben nem csupán a többféle helyi népcsoport gyermekei fordultak meg, hanem számos országból befogadott exuláns élt. Jellemezni lehetne magát a Németújváron működő protestáns iskola szellemiségét (könyvtára alapján). Ám a könyves műveltség, vagyis maga az erudíció az iskolában kezdődik. Zrínyi nyilvánvalóan nem járhatott a Batthyány udvar iskolájába. A 8–14 éves Zrínyi Miklós a jezsuiták iskoláiban (Graz, Bécs, Nagyszombat) nevelődött, gyarapodott tudásában, ismerkedett ókori szerzőkkel, a katolikus napi hitgyakorlat könyveinek szerzőivel. Nyolc hónapos itáliai tanulmányútja¹⁴ – Senkviczy Mátyás esztergomi kanonok praceptorsága alatt – 1636. április 21-én kezdődött, amikor ő lassan betöltötte 16. életévét. Róma, Nápoly, majd visszafelé lassabban utazva újra Róma, aztán Firenze és Pisa voltak az út jelentősebb állomásai. Még nem volt tehát 17 éves, amikor a diszciplináris tudásközvetítés lényegében valamennyi formáján átesett, élete hátralévő 27 évében csak politikusként, vagy éppen hadvezérként utazott, ismert meg – az alkalom szerinti lehetőségek korlátai közt – városokat, idegen tájakat, társalgott a sajátjától eltérő iskolázottságú személyekkel.

Ha ezeket a hétköznapi igazságokat szemünk előtt tartjuk, és próbálunk eligazodni a lassan könyvtárnyi szakirodalomban arról, hogy Zrínyi Miklós a költői és prózai életművében, hadtudományi írásaiban milyen itáliai, francia, vagy éppen német szerző hatása alatt alkotott, kétségeink is támadhatnak azzal kap-

Zrínyi saját kezű bejegyzése

csolatosan, hogy vajon mikor olvashatta ezeket a műveket. Könyvtárának meglévő darabjai – és nagyobb részük ma is kézbe vehető – ugyanakkor azt mutatják, hogy a főúr gyakorta olvasta, használta azokat.

Klaniczay Tibor a költő itáliai útjával kapcsolatosan¹⁵ megemlíti, hogy nem szabad romantikus lelkesedéssel túlbecsülni az ott töltött nyolc hónap jelentőségét Zrínyi műveltségével kapcsolatosan. Klaniczay inkább a könyvtár tematikus csoportjainak szellemiségét elemezte azért, hogy közelebb léphessen ahhoz a szellemi koordináta-rendszerhez, amelyben Zrínyi alkotott. A monográfus ezt a véleményét azzal is alátámasztja, hogy nem maradtak fenn olyan levelek, amelyekben az ifjú utazó élményeiről írt volna – elvileg írhatott ilyeneket akár a nevelőanyjának, Lobkowitz-Poppel Évának, akár a későbbi egyedüli gyámjának, Pázmány

Péternek. Több szakíró ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy Zrínyi költészete több motívumának előképe az általa meglátogatott itáliai templomokban található műtárgy, vagyis az utazás maradandó nyomai megmutatkoznak. Magam azt gondolom, hogy olvasáspszichológiai oldalról megközelítve látszik igazán a nyolc hónapos út eredménye. Abban a szellemben, ahogy Justus Lipsius is kötelezőnek tartja az itáliai utazást. Lehet olvasni az ottani műemlékekről, művészekről és alkotásairól, lehet róluk akár képeket is látni – vagy napjainkban akár háromdimenziós virtuális terekben bejárni a helyszínt –, de Itáliát érezni is kell, ahogyan az ottani emberek mondják, valami „dal sole”, a naptól jön. Tudni – akárcsak megsejteni –, hogy mit jelent az antikvitás, a reneszánsz, a

humanizmus – Itália nélkül elképzelhetetlen. Zrínyi az olasz könyvek olvasásakor azok felét sem értette volna, ha ő maga nem érezte volna Itáliát, annak szellemét. Igaz ez a költészet elméletére és gyakorlatára, de a politikai gondolkodás műveire is. Nyolc hónap Itália után gyorsabban lehet olvasni, mert értjük az utalásokat, értjük a szerző szellemiségét. Az ilyen olvasás hat igazán. Akkor tehát, amikor kiemeljük Zrínyi olvasmányaiából az olasz nyelvű könyvek arányaiban jelentős számát, hozzátartozik ezek értő olvasása, akár gyorsolvasás-szerű áttekintése is. Nem véletlen, hogy több francia szerző műve olasz szűrőn – fordításokban – jutott el Zrínyihez. Ha franciául olvasta volna ezeket, nem biztos, hogy azt értette volna belőlük, mint amikor olaszul követte a szöveget. Legújabbán Fölköli Gábor tanulmánya bizonyította,¹⁶ hogy miként hat a „francia szellem” Zrínyire olaszul (Virgilio Malvezzi / Jean de Silhon), vagy akár miként teszi élővé a magyar főúr erős ókori auktor ismeretét (Seneca) egy francia szerző elmélete (Nicolas Caussin) olaszul.

Alapvető fontosságúnak tartom Kovács Sándor Iván intését, és filológiai eredményét Zrínyi Róma-útikönyvével kapcsolatosan (*Le cose maravigliose dell'alma città di Roma*, Roma, Francesco Cavalli, 1636).¹⁷ Hunyt mesterünk maga is követte az ebben javasolt utat az örök város bejárásában,¹⁸ és nekem is adatott alkalom ezt tenni. Sajnos, én nem tudom a Zrínyi-életmű nagy részét fejből, mint Kovács tanár úr, így a látott templomok, az azokban lévő festmények, szobrok, környezetük hatására nem szövegekre asszociáltam, de arra elég volt az élmény, hogy nagyon komolyan vegyem a személyes tapasztalat szerepét az eruditív műveltség jellegének megítélésében.

Zrínyi följegyzései

Zrínyi ex librisével ellátott kötet

Kikkel beszélgethetett Zrínyi olvasmányairól? Vélhetően a kortárs magyar és osztrák arisztokrácia tagjaival, az őket körülvevő értelmiségiekkel, főként egyházi személyekkel. Ebből a szempontból összehasonlításként érdemes megemlíteni néhány kortárs könyvgyűjteményt.¹⁹ Mikulich Sándor (†1658 után), Révay Ferenc (†1657), Pázmány Miklós (1623–1657), Batthyány Ádám (1610–1659) és Nádasdy Ferenc (1623–1671) könyveiről elégséges ismerettel bírunk. Valamennyien örökölték könyveket, de alapvetően az ismert könyveiket vélhetően maguk szedték össze. Ez még a katolizált Révay Ferencre is igaz, akinek könyvösszeírásából (Szklabinya, 1651) sejthető, hogy Révay Péter (1568–1622) könyvei közül is megőrzött néhányat. A szklabinyai Révay-könyvtár 1651-ben egy sok tekintetben elavult gyűjtemény volt (a könyvanyag túlnyomó része 16. századi). De Mikulich Sándor, és főleg Pázmány Miklós markánsan modernnek jellemezhető olvasott-

sággal bírt, ahogy Zrínyi is. Vagyis nem az ősök könyveit lapozgatták. Talán csak Batthyány Ádám könyvtárára jellemző a nagyobb számú örökség. Az ő gyarapításai azonban jól elválnak ezektől. A főként magyarul, latinul és németül olvasó főúr a modern történeti irodalmat, a napi (katolikus) vallásgyakorlat kortárs kiadványait, de építkezéseihez modern kézikönyveket is németül szerzett be.

A második kérdés a könyvbeszerzések irányai, amelynek összehasonlítása érdekes lehet. Meglepetést nem tartogat a válasz, hiszen mindegyik főúr jellemzően a birtokaival határos területekről vásárolt. Graz és Bécs állandó vásárlási hely, Velence már jellemzőbb a horvát királyságbeli családra, Prága és Krakkó pedig gyakoribb beszerzési hely a felföldi családoknál. De mindegyikük kialakította állandó partnereit is, akiktől tájékoztatást kapott az újdonságokról, és akiktől főként vásárolt. A személyes külföldi utazás, akár iskolai célú volt az, akár

diplomáciai jellegű (például a császár koronázási ünnepségein való részvétel), mindegyiküknek kihasznált lehetőséget jelentett a könyvek személyes kiválasztására.

A Zrínyi tulajdonában volt könyvek közel 40%-a itáliai kiadású, s ennek közel 70%-a velencei. Valamivel több mint 20% németországi, Svájc és az örökös tartományok adnak még 10%-ot, ahogy a franciaországiak is, további 15%-a németalföldi kiadás. Nyelvileg ez az összetétel egy kicsit más képet mutat, hiszen a könyvanyag több mint fele latin, egyharmada olasz; a maradék francia, magyar, német, cseh, spanyol és többnyelvű. Az olasz nyelvű munkák nagy számához megjegyzésként kívánczok, hogy számos, eredetileg latin, francia, spanyol munka is ezen a nyelven volt meg a költőnek. Zrínyi Miklós a könyveit itáliai utazása alkalmával maga választhatta, könyvbeszerzései minden bizonnyal ezt követően vettek lendületet. Közvetlen dokumentumok a vásárlások igazolására ugyan nincsenek, de, ahogy Batthyány Boldizsár a frankfurti Wecheliustól, és ennek örököseitől vásárolt főként,²⁰ Zrínyinek is ismeretek állandó kapcsolatai. Velencében Alessandro Moro bankár, Giacomo Piccini rézmetsző, Marco Ginammi, Zammara Turrini könyvkereskedők, kiadók, Bécsben Matthaues Cosmerovius.

Az eddigi szakirodalom hangsúlyt helyez arra a kérdésre is, hogy a könyvanyag tematikus beosztása, amelyet az 1662-ben készült katalógus mutat, lehet részben Zrínyi elképzelése is: I. *Historici antiqui Romani et alii*; II. *Historici omnis generis et nationis mixtim*; III. *Historici Pannoniae et Orientalium*; IV. *Politici*; V. *Militares*; VI. *Geographi et Cosmographi*; VII. *Poetae Latini*; VIII. *Poetae Itali*; IX. *Scholastici*; X. *Domesticae, Oeconomicae*; XI. *Miscellanei*.

A költő személyes érdeklődésére utalhat az, hogy ha mindezt a kortárs könyvtárak szakrendjével összevetjük,²¹ a következő dolgokra kell figyelni: a történelem szak összetettsége, az egyes területekre vonatkozó munkák szétválasztása, a hazai és keleti történelem összekötése, a politikai és hadi szakirodalom különválasztása a történelemtől és egymástól, a klasszikus és kortárs költészet külön kezelése. Ezek jelzik azt, hogy a szakrend kialakítása a könyvtár használójától származik, hiszen a korabeli katalógizálási gyakorlat általában nem tesz ilyen különbségeket. A magyar vonatkozású gyűjtemény különválasztásával gyakorlatilag az első *hungaricum*-gyűjteményt hozta létre,²² amely anyag külön gyűjtése majd a 18. század elejétől vált programmá a tudósok (mint Bél Mátyás, David Czvittinger, Johannes Deccard, Martin Schmeizel, Bod Péter stb.) és a főurak (Radvánszky László, Ráday Gedeon stb.) körében, és önálló gyűjtési gyakorlattá csak a 18. század második felétől vált.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a magánkönyvtárak anyagának tematikus csoportosítása több esetben a könyvtár kezelőjét jellemzi, már ha volt ilyen.²³ Mikulich csak elrendezte a könyveit, a fennmaradt összeírások ezt a rendet tükrözik, ezért érdekes, a tulajdonosról is képet alkot. Hasonlóan Zrínyi, akiről azt gondoljuk, tevőlegesen részt vett a szakcsoportok megalkotásában. Nádasdy Ferenc könyvtárának rendjét azonban, mint Viskolcz Noémi megállapította, vélhetően egy ferences, vagy más rendbéli szerzetes alakította ki, így valóban inkább hasonlít egy szerzetesi könyvtárra, mint a 17. század egyik politikusának gyűjteményére.²⁴

Fontos kiemelni itt is, hogy a politikai és a történelmi szakirodalom szétválasztása a kor-

szak nyugat-európai főúri könyvtáraihoz hasonlóan történt. A szakirodalom ezt részben Pázmány Péternek erre a főúri generációra gyakorolt hatásának tudja be. Mikulich Sándornál is hasonló volt ez. Ha a vagyonszeírásokból idézzük a könyvek tematikus megjelölését, akkor a következő kifejezésekkel találkozunk: *Historici diversi, magni, Minores historici, Chimici, Astrologi, politici aristocratici, democratici, spirituales, manuales diversi, librorationum devotarum, concionatores neoterici*. Megismétlem, amit legutóbb Mikulichról írtam,²⁵ újra foglalkozni kell személyével, hiszen meglepően modern csoportosításban tartotta könyveit a polcokon. Ezt az összeírást végző Ónody Imre is felismerhette, hiszen az egyik összeírás tételben így fogalmaz: „Quadraginta libri politici aristocratici, democratici etc., denique pro diverso statu modernorum temporum, mirabiliter discurrentes politice instrumentes.” Itt felsorolhatnánk Zrínyi Miklós, vagy Pázmány Miklós modern, olasz történelmi és francia politikaelméleti olvasmányait. Azokat, amelyeket Klaniczay Tibor Zrínyi kapcsán,²⁶ Ötvös Péter pedig Pázmány könyveiről írva²⁷ a korban különösen modernként jelölt meg. Ezek közül utalok itt azokra a francia szerzőkre, akik III. Henriktől kezdődően kialakították az államrezon szellemében történő gazdálkodási és uralkodási modelleket. III. Henrik történetírója, maga is pénzügyi szakember, Bernard de Girard du Haillan,²⁸ aki a vallásháborúk tanulságait is összegezte és helyeselte a nantes-i ediktumot. Nicolas Caussin *La cour Sainte*-je rengeteg kiadásban ismert volt a korban (olaszra ennek a francia államelméleti iskolának fordítója, Muzio Ziccatina tolmácsolta), címéhez képest sokkal tágabb államelméleti

fejtegetéseket tartalmaz. És persze megjelennek ezen olvasmányok közt a 17. század közepének legnagyobb hatású politikai elméletei is, így a Richelieu és Mazarin érsekek politikáját elemző munkák, és Jean de Silhon munkája.²⁹ Az ezekhez hasonló szellemű szerzők egy része a XIV. Lajos spanyol háborúját ellenző *Fronde*-mozgalom részesei lettek. Munkáikban kitérnek a Napkirály keleti politikájára is. Ha valaki a vasvári béke időszakában ezeket olvassa, bizonyára azokon a kérdéseken töpreng, amelyek a Wesselényi-összeesküvéshez vezettek.

A Zrínyi-könyvtár hadtudományi könyvtárlományának a bemutatása az egyik leginkább kidolgozott terület. Az egyes műveket Hausner Gábor külön tanulmányban is bemutatta.³⁰ A Zrínyi-művek elemzői pedig az írásmű és az eruditio szembesítését végezték el. Az antik szerzők ide tartozó munkái mellett külön kiemelendő, hogy nem csupán a legmodernebb német szakirodalomban volt tájékozott, hanem francia, holland és olasz nyelvű munkákat is beszerezett. Könyvgyűjteményének hadtudományon belüli tematikus sokszínűsége, a különféle népek felfogása megismerésének a szándéka, a törökellenes harcok szükségességéről szóló történelmi művek rendszeres olvasása igazolja Hausner Gábor feltevését, hogy a költő egy komolyabb, rendszerező hadtudományi munkát is szándékozott írni.

A kortárs főúri gyűjteményekben³¹ a legtöbb ilyen tematikájú könyv ókori, vagy közel kortárs latin, illetve gyakoriak a legismertebb német szerzők művei. A törökellenes harcokról, az arra való felkészülésről mindannyian olvastak. Nádasdy Ferenc e szempontból talán kivétel, az ő gazdag könyvtára inkább egy politikusé, mint a hadvezéri pályán is mozgó főúré.

Kötet Zrínyi könyvtárából

Batthyány Ádám kevésbé olvasott e téren, mint Zrínyi, gyakorlata azonban volt. A modern német hadtudomány azonban nem hiányzott könyvtárából neki sem. Révay Ferenc szklabiniai könyvtárában azonban a hadművészetek műzsái hallgatnak, van ugyan olyan történeti mű, amelyben hadvezetési megfontolások is ismertetésre kerülhettek, ezek azonban vagy ókori szerzők, vagy 16. századi művek. A jogi műveltségű Révayt ez az ismeretkör láthatóan nem érdekelt.

Zrínyi nem csak hadtudományi írásaira készült fel elméletileg és a gyakorlatban is, hanem

szépirodalmi műveit is a *poeta doctus* alaposágával írta. A hadtudományi olvasottságához hasonlóan, alapos szakirodalma van a kortárs, főleg itáliai és magyar irodalom ismeretéről. Való igaz, könyvtárának 1662. évi katalógusában a *Poetae Latini*, és a *Poetae Itali* is külön tematikus csoportot képeznek (65 és 18 kötetel). A latinok közé a magyar verseskönyveket is besorolták. Emellett a *Scholastici* csoportban is több irodalomelméleti munka található. Zrínyihez képest a többi főúr is kézbe vette a kortárs irodalmi műveket is, ám ilyen téren nem volt rendszeres műveltségük. Mikulichnak is volt *Orlando Furioso* (Ludovico Ariosto), Battista Guarini *Il pastor fido*-ja, és egy *Don Quijote* olasz fordításban.³² Sokat sejtet a *Liber italicus rhythmicus* tétel is. Ehhez kapcsolódóan említjük Hermann Finck ekkor már százéves klasszikus művét, a *Practica Musica*-t. Nádasdy Ferencnek a ferences Lorenzo Gerbi novellái, Nicolas de Montreux pásztorregénye, John Barclay *Argenis* című regénye, Francesco Pona novellái.³³ Mindez a könyvanyag azonban a könyvtárának elenyésző részét jelentette. Batthyány Ádám pedig imakönyvgyűjteményéről ismert inkább, mint kortárs irodalmi műveltségéről.³⁴

A Zrínyi-könyvtárban a *Theologici* szak teljes hiányáról a szakíróknak eltér a véleményük. Egyrészt arra következtethetünk, hogy ezek számára olyan ismeretek voltak, amelyek egy politikai hadvezérnek nem fontosak különösen.³⁵ Másrészt nem tartjuk elképzelhetőnek, hogy ilyet ne vásárolt volna, vagy ne kapott volna ajándékba, került volna hozzá valamely hagyatékkal. Ahogy Batthyány Boldizsár a németújvári protestáns iskolának adta a teológiai könyveit, úgy feltehető, hogy Zrínyi is könnyű

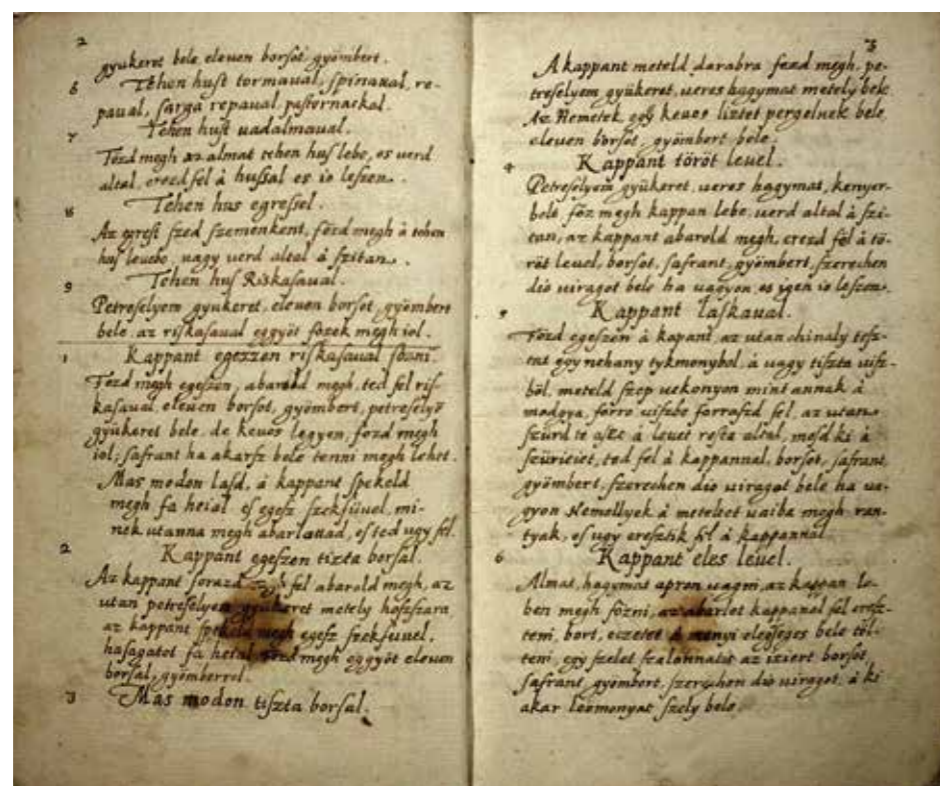
szívvel ajándékozhatott egyes birtokába került hitvitázó, vallásos műveket valamely egyházi intézménynek. Ilyen szempontból leginkább az ágostonos rend, esetleg maga Mark Forstall,³⁶ a családi sírboltot őrző szentilonai pálos rendház³⁷ és a Zrínyi által 1658-ban betelepített csáktornyai ferencesek jöhetnek számításba. Róluk, valamint a zágrábi és a pettaui kapucinusokról végrendeletében is megemlékezett. Zrínyi műveinek elemzése ugyanis arra utal, hogy akár itáliai irodalmi olvasmányai kapcsán is, akár teológiai stúdiumok segítségével modern katolikus teológiai ismereteket is szerzett.³⁸ Rögtön hozzáteszem, szoros egységben politikai, társadalmi nézeteinek formálásával.³⁹ Nekem az a véleményem, hogy komolyan veendőek ezek az intések az olvasmányanyag jellemzését tekintve, ugyanakkor (Ács Pál kifejezésével élve) „az aktív, ám öntudatlan hősiességtől a kontemplatív heroizmusig” egy olyan ember, akinek a mindennapi feladatai mai értelemben heroikus hőst kívántak, megoldásukhoz olyan kompromisszumokra kényszerítve,⁴⁰ amelyeket egy tudatos, értelmiségi felkészültséggel bíró politikai erős áldozatvállalásként él meg, teológiai olvasmányok nélkül is eljuthat. Akkor főként, ha irodalmi, nemzeti hősi ideáljai megismeréséhez a nem teológiai anyagban is bőven talált hasonló gondolatokra. A napi teendőik, a politikai szövetségkötés kényszere mindenképpen elméleti olvasmányokhoz is vezette. És a szövetség mögött a 17. században az egyházat nehéz lett volna kikerülni.⁴¹ Az egyház az érdekeit pedig teológiailag is kifejezi, különben nem igazolhatná saját tetteit. Ezért tartom fontosnak ismét emléteni, hogy Zrínyinek is kellett ilyen jellegű olvasottsággal bírnia. Emellett emlékeztetek arra, hogy Zrínyi az udvari, és az

iskolai nevelése során az alapvető teológiai ismeretek birtokába juthatott, amelyek értelmezését a különféle élethelyzetekben, vagy éppen valamely nem teológiai olvasmánya kapcsán felvetve, mindig megbeszélhette környezete teológiailag képzett tagjaival.

Ha a Csáktornya-hoz közeli Belec várában volt Mikulich-könyvtár összeírásának teológiai utalásait komolyan vesszük – és még akkor is ezt kell tennünk, ha az összeíró maga adta meg a tematikus egységek elnevezéseit, és nem a tulajdonos –, akkor bizony különösen feltűnő a teológiai könyvanyag hiánya. Emlékeztetőkül: Belecen külön voltak a szentbeszédok, ezen belül a *concionatores neoterici* kiemelve. Sajnos nem tudhatjuk meg, hogy kik tartoztak Ónody szerint a neoterikusok közé, mert csak a kötetek

Kötet Zrínyi könyvtárából

A csáktornyai udvar kéziratot szakácskönyve

számát említi. Külön említi ugyanakkor a *libri orationum devotarum* kategóriát is, ismét somásan, vagyis nem tudjuk meg, a középkori devóciós irodalmat érti-e ez alatt, vagy a kortársakat. Ezek mellett volt a Mikulich-könyvtárban hitvitázó irodalom, külön az elmélyült vallássosság elméletei (*spirituales*). Ha ehhez hozzávesszük Batthyány Ádám könyvtárának teológiai, kegyes-vallásos jellegét, és Pázmány Miklós teológiai könyveit, akkor a Zrínyi-könyvtár ilyen értelmű csonkasága hangsúlyosan is magyarázandó. Ezt tartom az egyik fehér foltnak, és a továbbiakban kutatatandónak, talán Grazban, ahova Mark Forstall könyvei is kerültek. Ha megmaradtak, a Zrínyi-kutatás számára is érdekesek lehetnek. Vagy Forstall magával vitte ezeket Kildarebe, Írországba, ahol püspöki

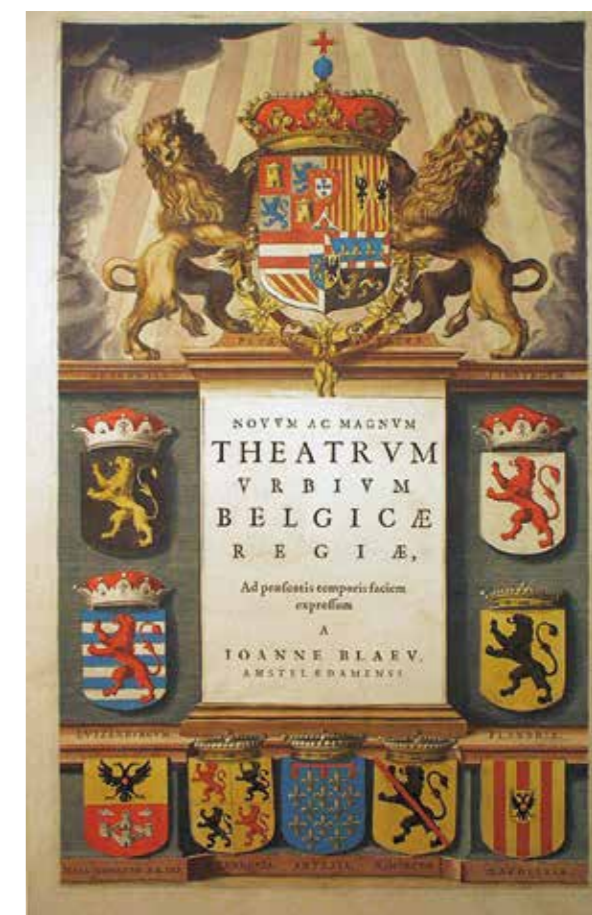
címhez jutott? A kildare-i püspökséget az angolokkal való szüntelen küzdelem többször felforgatta, Forstall maga is az ő börtönükben halt meg 1683-ban, Dublinban.

Egy további deziderátum a Zrínyi-kutatásban a *Domesticae et oeconomiae* szakcsoport kutatása, az itteni könyvek tanulságának szembeállítás Zrínyinek a gazdálkodásra vonatkozó megjegyzéseivel, illetve birtokai gazdálkodási gyakorlatával. Ilyen könyvek felbukkannak a többi arisztokrata könyvtárban is, de jellemzően majd Esterházy Pál generációjától kezdve válnak külön tematikus csoporttá.⁴² Ha csak felületesen tekintünk a Zrínyi-könyvtár vonatkozó könyvei felsorolására, érdekes képet kaphatunk. A szakácskönyvek (olasz, francia) nem csupán olvasmányok lehettek, az udvar sza-

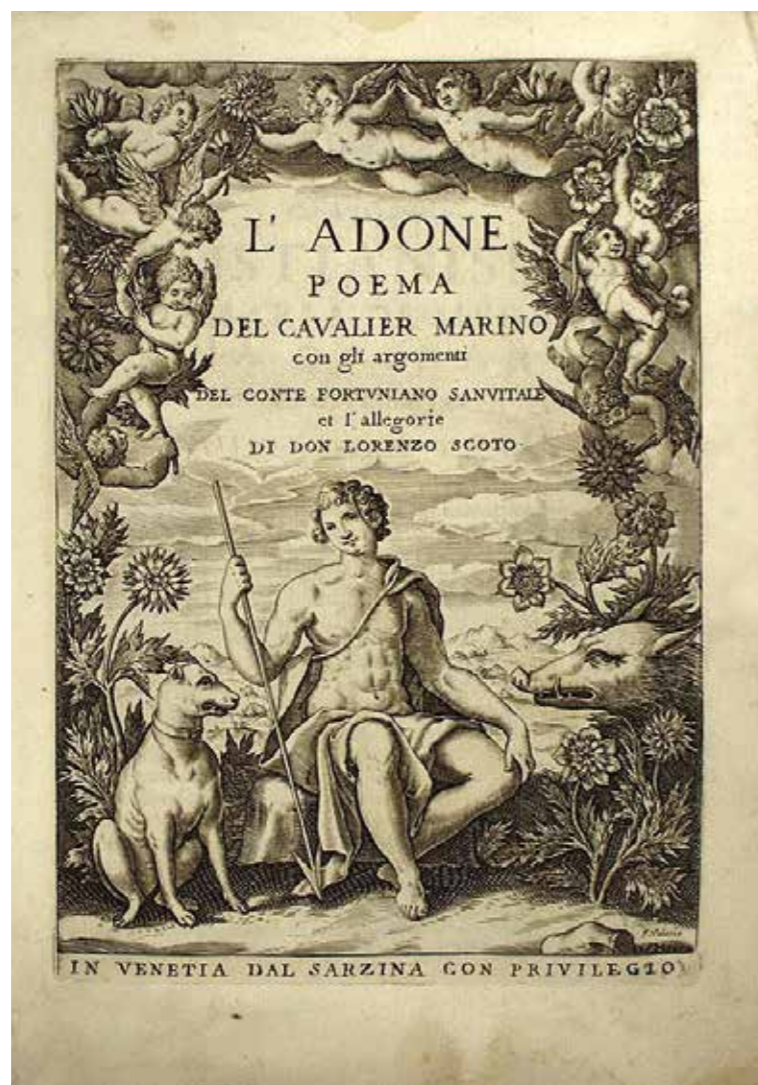
kácskönyvének összeállításának forrásai is voltak.⁴³ A lovak tenyésztéséről, vagy a vadászatról számos könyve volt, jellemzően olasz munkák. A bresciai Eugenio Raimondi (1593-?), ugyanúgy nagy vadász volt, mint a bolognai Vincenzo Tanari (†1653). A kertekről a klasszikusnak számító Charles Estienne (1504–1564) munkája volt meg neki Ercole Cato (†1606) olasz tolmácsolásában. A gazdálkodásról többféle nézőpontból olvasott, nem mellőzve a családi és a nagybirtok gazdálkodás szempontjait sem. Megvolt neki a jezsuita biblikus Giovanni Stefano Menochio (1575–1655) *Institutiones Oeconomicae ex Sacris Litteris depromptae* című munkája, a szerző saját, olasz nyelvű kiadásában. A német nyelv *Hausvaterliteratur*ként említi a családi gazdálkodásról szóló irodalmat, azt, amelyet persze a protestáns erkölcsi értékeket követő család követ. A kérdés klasszikusa, Johannes Coler (1566–1639), evangélikus lelkész. Az alapl műve németül volt meg Csáktornyán. A kertművészetéről, illetve a növények ápolásáról, természetéről ugyancsak volt olasz, és német könyve is. A jezsuita orientalista Giovanni Battista Ferrari (1585–1655) mellett, németül a berni patricius, Daniel Rhagor (1577–1648) kézikönyve volt meg Zrínyinek.

Zrínyi Miklós könyvtárával, olvasmányaival, általában a könyvekhez való viszonyával az eddigi szakirodalom sok tekintetben részleteiben is foglalkozott. Újabb filológiai eredmények – Fölköli Gábor és Bene Sándor legújabb írásai – mentén olyan kérdésekre is választ kapunk, hogy Zrínyi a könyveken túl a kortárs értelmiségi mozgalmakra is figyelt-e, vagy olyanokra, hogy a hadvezér főúr az egyes hadtudományi kérdéseket el tudta-e összetettebb gondolati koordináta-rendszerben helyezni (például az

egyháziak hadvezetési gyakorlata). Az iskolában tanult ókori szövegek tartalmi felidézése írói és politikusi gyakorlatában összekötődött nála a vonatkozó modern irodalom elméleteivel. Személye, olvasottságából kiindulva is láthatóan ellentéte a 17. századi magyar főúrról kialakított sztereotip képnek. Ez a kép ugyanis a bátran küzdő harcost mindig a „kard ki kard!, üsd, vágd, nem apád!” szinten képzelel el, aki a hadvezetésben nem követi a nemzetközi hadszíntéren kialakított szabályokat. Zrínyi biztosan szeretett jó bort inni, jókat enni, és a közönséges virtus sem kerülte el. Ugyanakkor – még írásműveitől eltekintve is – egy *eruditus* értelmiségi áll előttünk, ha könyvei közt lehetünk.

Kötet Zrínyi könyvtárából

Kötet Zrínyi könyvtárából

Bibliográfia és a Jegyzetek rövidítései

Ács

Ács Pál: A „helyettes áldozat” allegóriái a Zrínyiász IX. énekében. In Uő: „Elváltzott idők”. *Irányváltások a régi magyar irodalomban*. Budapest, 2006, Balassi Kiadó /Régi Magyar Könyvtár. Tanulmányok 6/, 140–157.

BÁNKI–KAZINCZY

Bánki Judit – Kazinczy Andrea: Kutatások a Zrínyi-könyvtárban fennmaradt Czobor Mihály-féle Chariclia-fordításról. In *Zrínyi dolgozatok. II. köt.* Szerk. Kovács Sándor Iván. Budapest, 1985, ELTE BTK, 1–38.

BENE 1988

Bene Sándor: A Forstall-kódex. In *Zrínyi dolgozatok. V. köt.* Szerk. Kovács Sándor Iván. Budapest, 1988, ELTE BTK, 1–16.

BENE 1993

Bene Sándor: A Zrínyi testvérek az Ismeretlenek Akadémiáján (Velencei karnevál). *Irodalomtörténeti Közlemények*, 97. évf. (1993) 650–668.

BENE–HAUSNER

Marcus Forstall: A Zrínyi grófok hősi családjának története (ford. Bene Sándor.) A Zrínyi grófok leszármazása (ford. Kiss Béla Károly). In *A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában*. Szerk. Bene Sándor – Hausner Gábor. Budapest, 2007, Zrínyi Kiadó.

BORIÁN

Borián Elréd Gellért: *Zrínyi Miklós a pálos és a jezsuita történetírásban*. Pannonhalma, 2004 /Pannonhalmi füzetek 50/.

DOMOKOS–HAUSNER–VESZPRÉMY 1997A

Domokos György – Hausner Gábor – Veszprémy László: Hadtudományi nyomtatványok régi könyvjegyzékeinkben. *Magyar Könyvszemle*, 113. évf. (1997) 33–57.

DOMOKOS–HAUSNER–VESZPRÉMY 1997B

Domokos György – Hausner Gábor – Veszprémy László: Eruditio militaris. Katonai olvasmánykultúra. *Iskolakultúra*, 7. évf. (1997) 5. sz. 40–47.

DRASENOVICH

Drasenovich Mária: *Zrínyi Miklós könyvjegyzetei*, Pécs, 1934, Kultúra /Specimina dissertationum Facultatis Philosophicae Regiae Hungaricae Universitatis Elisabethinae Quinqueecclesiensis 58; Az Olasz Intézet füzetek 7/.

FARKAS–KATONA–LATZKOVITS–VARGA

Magyarországi magánkönyvtárak II. (1580–1721). Sajtó alá rend. Farkas Gábor – Katona Tünde – Latzkovits Miklós – Varga András. Szeged, 1992, JATE /Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13, 2/.

FERENCZI

1618–1918. *Zrínyi-kiállítás. Gróf Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér születésének háromszázados évfordulója alkalmából rendezti a Magyar Tudományos Akadémia*. Szerk. Ferenczi Zoltán, Budapest, 1919, Hornyánszky.

FÖRKÖLI

Förköli Gábor: Zrínyi félreismert olvasmánya, Nicolas Caussin. In *Zrínyi Miklós és a magyarországi barokk költészet*. Szerk. Bene Sándor – Pintér Márta Zsuzsanna. Eger, 2021, Líceum Kiadó, 269–285.

GIRARD

Bernard de Girard: *De l'estat et succes des affaires de France. Enrichi et illustré, contenant sommairement l'histoire des Rois, les faits plus remarquables par eux institués pour l'ornement et grandeur de leur Royaume; Vne sommaire Histoire des Seigneurs, Comtes, et Ducs d'Aniou...* Lyon, 1596, De l'imprimerie d'Antoine Blanc.

HAUSNER 2005

Hausner Gábor: Zrínyi Miklós könyvtárának hadtudományi kötetei. In *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére*. Szerk. Hausner Gábor. Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó, 247–259.

HAUSNER 2013

Hausner Gábor: *Márs könyvet olvas, Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom*. Budapest, 2013, Argumentum /A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára/.

HAUSNER–KLANICZAY–KOVÁCS–MONOK–ORLOVSZKY
A Bibliotheca Zriniana története és állománya. History and Stock of the Bibliotheca Zriniana. Ed. by Gábor Hausner – Tibor Klaniczay – Sándor Iván Kovács – István Monok – Géza Orlovsky. Budapest, 1992, Zrínyi Kiadó /Zrínyi könyvtár 4/.

HAUSNER–VESZPRÉMY
 Hausner Gábor – Veszprémy László: Magyarországi hadtudományi kéziratok és nyomtatványok katalógusa a kezdetektől a 18. század közepéig. *Hadtörténelmi közlemények*, 109. évf. (1996) 2. sz. 118–126.

KENDE
 Samuel Kende: *Bibliotheca Zriniana. Die Bibliothek des Dichters Nicolaus Zrínyi.* Wien, 1893, Antikariat Kende.

KIRÁLY–KOVÁCS 1981A
 Király Erzsébet – Kovács Sándor Iván: Zrínyi Miklós római útikönyve. *Irodalomtörténet*, 63. évf. (1981) 2. sz. 299–331.

KIRÁLY–KOVÁCS 1981B
Szakácmesterségnek könyvecskéje. A csáktornyai Zrínyi-udvar XVII. századi kéziratok szakácskönyve és a Tótfalusi Kis Miklós által kiadott szakácskönyv. Sajtó alá rend. Király Erzsébet, bev. tanulmányt írta Kovács Sándor Iván. Budapest, 1981, Magvető /Magyar hírmondó/.

KLANICZAY 1985
 Klaniczay Tibor: Zrínyi helye a 17. század politikai eszméinek világában. In Uő: *Pallas magyar ivadékai.* Budapest, 1985, Szépirodalmi Kiadó, 153–211.

KLANICZAY 1987
 Klaniczay Tibor: Korszerű politikai gondolkodás és nemzetközi látókör Zrínyi műveiben. In *Irodalom és ideológia a 16–17. században.* Szerk. Varjas Béla. Budapest, 1987, Akadémiai Kiadó /Memoria Saeculorum Hungariae 5/, 337–400.

KLANICZAY 1954
 Klaniczay Tibor: *Zrínyi Miklós.* Budapest, 1954, Akadémiai Kiadó.

KLANICZAY 1964
 Klaniczay Tibor: *Zrínyi Miklós.* Budapest, 1964, Akadémiai Kiadó /Irodalomtörténeti könyvtár/.

KOLTAI
 Koltai András: *Batthyány Ádám és könyvtára.* Budapest–Szeged, 2002, OSZK – SZTE /A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai – Bibliotheken im Karpatenbecken der frühen Neuzeit IV/.

KOVÁCS
 Kovács Sándor Iván: *Szakácmesterségnek és utazásnak könyvecskéi.* Budapest, 1988, Szépirodalmi Kiadó.

MONOK 2007
 Monok István: Kit nevezhetünk könyvtárosnak a XVI–XVIII. századbeli Magyarországon? In „Mert a szívnek teljességéből szól a száj.” *Könyvtártudományi tanulmányok Hajdu Géza 80. születésnapjára.* Szerk. Barátné Hajdu Ágnes. Szeged, 2007, JGYTF, 156–164.

MONOK 2012
 Monok István: *A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI–XVII. században.* Budapest–Eger, 2012, Kossuth – EKF /Kulturális örökség/.

MONOK 2013
 Monok István: Az arisztokrata könyvtárak rendjének változásai a 17–18. századi Magyarországon. In *Szócs Géza 60. Album amicorum.* Szerk. Gáll Attila. Kolozsvár–Arad, 2013, Erdélyi Híradó Kiadó /Irodalmi Jelen Könyvek/, 153–161.

MONOK–ÖTVÖS–ZVARA
Bibliotheken in Güssing im 16. und 17. Jahrhundert. Hrsg. von István Monok – Péter Ötvös. Band II: István Monok – Péter Ötvös – Edina Zvara: *Balthasar Batthyány und seine Bibliothek.* Eisenstadt, 2004, Burgenländische Landesregierung /Burgenländische Forschungen. Sonderband XXVI/.

ORLOVSZKY
 Orlovsky Géza: A Zrínyi-könyvtár öt katalógusa. In *Zrínyi dolgozatok. I. köt.* Szerk. Kovács Sándor Iván. Budapest, 1984, ELTE BTK, 8–71.

ÖTVÖS
 Ötvös Péter: Pázmány Miklós gróf könyvei. In *Klaniczay-emlékkönyv. Tanulmányok Klaniczay Tibor emlékezetére.* Szerk. Jankovics József. Budapest, 1994, MTA ITI, 344–364.

R. VÁRKONYI
 R. Várkonyi Ágnes: Zrínyi szövetséglevele. In Uő: *Europica varietas – hungarica varietas. Tanulmányok.* Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó, 99–109.

SILHON
 Jean de Silhon: *Le ministre d’Estat: avec le véritable usage de la politique moderne...* Paris, 1641.

SZÖRÉNYI
 Szörényi László: Zrínyi és Vida, avagy a neolatin vergiliusi eposzmodell. In Uő: *Philologica Hungarolatina. Tanulmányok a magyarországi neolatin irodalomról.* Budapest, 2002, Argumentum Kiadó, 81–90.

TOLDY
 Toldy László: *Szluha László emlékezete és a Zrínyi-könyvtár, írta és a Magyar Történelmi Társulat 1880. május 7iki ülésén felolvasta Toldy László.* Budapest, 1881, Rudnyánszky.

VERÓK
 Attila Verók: Ein Gelehrter und seine Gelehrtenbibliothek als die erste Hungarica-Privatbibliothek der Welt. In *K výzkumu zámeckých, měštanských a církevních knihoven (Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles / Zur Erforschung der Schloss-, Bürger- und Kirchenbibliotheken / Investigaciones en las bibliotecas aristocráticas, burguesas eclesiásticas).* Ed. Jitká Radimská. České Budějovice, 2009, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis /Opera Romanica 11/, 309–328.

VISKOLCZ
 Viskolcz Noémi: *A mecenatúra színterei a főúri udvarban. Nádasdy Ferenc könyvtára.* Szeged–Budapest, 2013, SZTE /A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai – Bibliotheken im Karpatenbecken der frühen Neuzeit VIII/.

Jegyzetek

* | A kutatás az NKFIH OTKA 132770 számú pályázat keretében zajlott.

1 | ORLOVSZKY 61–62. – A mű magyar fordításai többféle címen jelentek meg: *Etiópiai történetek (Aithiopia); Sorsüldözött szerelmesek.*

2 | BÁNKI–KAZINCZY.

3 | KIRÁLY–KOVÁCS 1981. KOVÁCS 11–92.

4 | TOLDY.

5 | KENDE.

6 | A Zrínyi-könyvtár útjáról Bítovból Zágrábba lásd Orlovsky Géza összefoglalását: HAUSNER–KLANICZAY–KOVÁCS–MONOK–ORLOVSZKY 73–82.

7 | FERENCZI.

8 | DRASENOVICH.

9 | KLANICZAY 1954.

10 | KLANICZAY 1964.

11 | HAUSNER–KLANICZAY–KOVÁCS –MONOK–ORLOVSZKY.

12 | FARKAS–KATONA–LATZKOVITS–VARGA 65–69.

13 | BENE 1988. BENE–HAUSNER.

14 | Sokan írtak erről az útról, magam Király Erzsébet és Kovács Sándor Iván elemzését tartom a leginkább irányadónak: KIRÁLY–KOVÁCS 1981.

15 | KLANICZAY 1964 31–35.

16 | FÖRKÖLI.

17 | HAUSNER–KLANICZAY–KOVÁCS–MONOK–ORLOVSZKY 397. (Nr. 560)

18 | KIRÁLY–KOVÁCS 1981. Lényegében ugyanez: KOVÁCS.

19 | Valamennyi kortárs arisztokrata olvasmányainak elemzése, a teljes forrás- és szakirodalom bibliográfiával: MONOK 2012.

20 | MONOK–ÖTVÖS–ZVARA.

21 | Az összehasonlítást külön tanulmányban is elvégeztem: MONOK 2013.

22 | Verók Attila Martin Schmeizelt tartja az első olyan gyűjtőnek, aki nem külön szakot, hanem külön könyvtárat alakított ki a magyar vonatkozású könyveinek: VERÓK.

23 | Vö. MONOK 2007.

24 | VISKOLCZ 81–83.

25 | MONOK 2012 65–70.

26 | KLANICZAY 1987.

27 | ÖTVÖS.

28 | GIRARD.

29 | SILHON.

30 | HAUSNER 2005. HAUSNER 2013.

31 | HAUSNER–VESZPRÉMY. DOMOKOS–HAUSNER–VESZPRÉMY 1997B. DOMOKOS–HAUSNER–VESZPRÉMY 1997A.

32 | *liber italicus authore Quixote de la mancha.* Rögtön megjegyzem, hogy a másik jegyzéken ugyanez *Hispanicus Quinxota* leírással szerepel.

33 | VISKOLCZ 170–173.

34 | KOLTAI.

35 | Klaniczay Tibor képviseli markánsan ezt a véleményt, amelyet részben magunk is osztunk: KLANICZAY 1985.

36 | Vö. FARKAS–KATONA–LATZKOVITS–VARGA 65–69. Tudtommal senki sem kutatta még az esetlegesen fennmaradt könyveit. Hátha meglepetés érne bennünket Zrínyi-ügyben is, ha fellelhetők volnának.

37 | A rend és a család viszonyáról legújabbán lásd BORIÁN.

38 | ÁCS.

39 | Vö. BENE 1993. SZÖRÉNYI.

40 | Vö. példaként: R. VÁRKONYI.

41 | Zrínyi ezt akkor is tudta, ha az egyháziak szerepválalását nem minden esetben tartotta kívánatosnak. Erről a kérdéstről FÖRKÖLI 284–285. külön is ír, utalva Zrínyi Caussin értelmezésére.

42 | MONOK 2012 146–147.

43 | Vö. KOVÁCS 11–92: *A gyomros matéria.*

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

1620. május 3. – Zrínyi Miklós születése Csáktornyan. Szülei: Zrínyi (V.) György horvát bán és Széchy Magdolna. Testvére: Zrínyi Péter (született 1621. június 6-án).
1628. április 12. – II. Ferdinánd király Pázmány Péter esztergomi érsek javaslatára magyar királyi lovászmesterré (*agazonum regaliūm magister*) nevezi ki Zrínyi Miklóst.
- 1630–1635 – A jezsuiták kollégiumában tanul Grazban, majd Bécsben és Nagyszombatban.
1634. június 27. – Zrínyi Miklós latin nyelven beszédet mond Szent László király tiszteletére a bécsi Stephansdombon, az oráció nyomtatásban is megjelenik: *Oratio sancto inter coelites nunc Ladislao* (Wien, 1634.)
1636. április 21–1637. január – Zrínyi Miklós tanulmányai lezárásaként itáliai körutazást tesz, melynek során Velence, Firenze és Nápoly mellett meglátogatja Rómát, ahol fogadja őt VIII. Orbán pápa, aki megajándékozta saját dedikált verseskötetével. Ekkor alapozódik meg olasz műveltsége, az olasz költészetben és politikai irodalomban való jártassága.
- 1637 nyara – Első végvári harcait vívja a török ellen.
1637. december 30. – III. Ferdinánd királyi kamarássá (*cubicularius*) nevezi ki.
1640. május – Az uralkodó légrádi és muraközi örökös főkapitánnyá nevezi ki.
1641. április 25. – Zrínyi Miklós és Péter megosztóznak a családi birtokokokon. Az északi, muraközi birtokok vezetését Miklós veszi át, a tenger melléki birtokokat Péter kapja. Csáktornyai udvara politikai és társadalmi központtá válik, könyvtára európai hírű.
- 1642–1644 – Saját költségén felállított sereggel bekapcsolódik a harmincéves háborúba.
1645. október 20. – Zala és Somogy megye főispánjává nevezik ki.
- 1645–1646 – Megírja fő művét, a dédapjának, Szigetvár hősvédőjének emléket állító eposzt, *Szigeti veszedelem* címmel.
1646. január 26. – Érdemei elismeréseképpen az uralkodó főstrázsamesterré (tábornokká) nevezi ki.
1646. február 11. – Praunek várában feleségül veszi Draskovics Mária Euzébiát, trakostyáni és luttenbergi Draskovics Gáspár királyi tanácsos és kamarás (Draskovics János nádor unokatestvére) lányát, aki lírai költemények írására (Viola-versek) ihleti.
1647. december 27. – Elnyeri a horvát-szlavón báni méltóságot.
1648. április – Bécsben leteszi a báni esküt.
1649. január 14. – A horvát szászor előtti ünnepélyesen beiktatják a báni tisztségbe.
1650. szeptember 22. Utód nélkül meghal Draskovics Mária Euzébia.
1651. szeptember – Bécsben megjelenik az *Adriai tengernek Syrenaia Groff Zrini Miklos* című kötet, benne lírai költeményeivel és az *Obsidio Szigetiana* című eposszal. Az első, szerzői névvel megjelent magyar nyelvű nyomtatott verseskötet, amelyben antik és neolatin mintákra szerelmi versek jelentek meg nagy epikus mű mellett.

1652. április 22. – Bécsben feleségül veszi Löbl Mária Zsófiát, Johann Christoph Löbl, az Udvari Haditanács elnöke és Ráttkay Anna Katalin leányát.
1659. december 15. – Zrínyi Miklóst a Habsburg Monarchia legfőbb tanácsadó testületének, a Titkos Tanácsnak tagjává választják (*intimus consiliarius, geheimer Rat*).
1660. június 25–július 12. – A kigyulladt és félig leégett Kanizsa várának körbezárása.
1661. június–július – Zrínyi a Mura bal partján, hódoltsági területen, Kanizsa ellenében felépíti Zrínyi-Újvárat.
1662. április 6. – Végrendeletet készít.
1662. november 24. – Bécsben megszületik fia, Zrínyi Ádám (1691. augusztus 19-én esett el a Szalánkeméni csatában).
1663. szeptember – Zrínyi Miklós horvát-szlavón bán, Wesselényi Ferenc nádor és Nádasdy Ferenc országbíró szövetséget köt egymással „Magyarországnak s nemzetünknek javára, megmaradására és előmenetelére”, külföldi szövetség keresésére a török ellen.
1663. szeptember 17. – Vaton (Vas megye) megtartják a magyar nemesi felkelő sereg hadimustráját, amelyen Zrínyi mint a nádor katonai hatáskörét a Dunántúlon ellátó országos főkapitány (*supremus et generalis capitaneus, fő generális*) vesz részt.
1663. október 10. – Vízvár, Zrínyi Miklós sikeres csatája a török seregek ellen.
1663. november 27. – Zrínyi Miklós a Mura mentén győztes ütközetet vív a Zrínyi-Újvár ellen támadó törökkel.
1664. január 21. – Zrínyi a török elleni nemzetközi összefogással szervezett támadó háború nyitányaként, német birodalmi csapatokkal közösen vezetett téli hadjárata során elfoglalja Berzencét.
1664. január 24. – Babócsa elfoglalása.
1664. január 28–február 7. – Pécs körülvétele, a külvárosok elfoglalása, a vár ostroma.
1664. február 2. – Felgújtja az eszéki hidat, a török utánpótlás legfontosabb drávai átkelőjét.
1664. február 12. – Segesd kapitulálása. Az európai visszhangot kiváltó, sikeres offenzíva a „téli hadjárat” nevet kapta. IV. Fülöp spanyol királytól megkapja az aranygyapjas rendet.
1664. április 28–június 1. – A Dél-Dunántúl legfőbb török erőssége, Kanizsa ostroma.
1664. június 5–30. – Zrínyi-Újvár védelme.
1664. június 30. – Zrínyi-Újvárat elfoglalják a török csapatok.
1664. augusztus 1. – A keresztény seregek szentgotthárdi győzelme a Rábán átkelő török felett.
1664. augusztus 10. – A Habsburg Birodalom és az Oszmán Birodalom között Vasváron megkötik a békét (valójában fegyverszünetet).
1664. november 18. – A Csáktornya melletti kursaneci erdőben Zrínyi Miklóst egy sebesült vadkan halálra sebzti.
1664. december 21. – Zrínyi Miklós temetése a pálosok szentilonai kolostorában.

ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

A borítón: Zrínyi Miklós, ismeretlen mester olajfestménye, 17. sz. vége. (Lásd 8. o.)

Háttérkép: Részlet Zrínyi Batthyány Ádámnak 1648-ban írott leveléből.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P1313 No. 1025

Az előzéken: A Muraköz térképe, Giovanni Giuseppe Spalla műve, 1670.

Országos Széchényi Könyvtár, Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtár TK 255

2. o. Kályhacsempe Zrínyi-Újvárról. Vándor László fotója
6. o. Zrínyi Miklós aláírása
8. o. Zrínyi Miklós, ismeretlen mester olajfestménye, 17. sz. vége.
Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 560. Jaksity Iván és Rosta József fotója
12. o. Johann Peter Krafft portréja Zrínyi Miklósról, 1820 (dédapjára utaló, téves felirattal).
Keszthely, Helikon Kastélymúzeum
14. o. Ismeretlen mester: Zrínyi Miklós arcképe. Magyar Nemzeti Múzeum,
Történelmi Képcsarnok 1522
16. o. A három részre szakadt Magyarország a 17. század derekán. Nagy Béla térképe
17. o. A téli hadjárat, 1664. január-február. Nagy Béla térképe
18. o. Ismeretlen mester: Zrínyi Miklós egészalakos képmása, 18. század (dédapjára utaló,
téves felirattal). Magyar Nemzeti Galéria, ltsz. 55.9 (© Szépművészeti Múzeum, 2022)
23. o. Cornelius Sustermans: Maria Sophia Löbl portréja, 1648. Nelahozveves,
Lobkowicz-gyűjtemény LR4205
32. o. Országéta, a Szent Korona és a tartományok címereivel, 1650 körül. Magyar Nemzeti
Múzeum, Történelmi Képcsarnok, Festménygyűjtemény 1831
35. o. Horvátország és Szlavónia, 16–17. század. Nagy Béla térképe
36. o. Pozsony, a királykoronázás helyszíne, ismeretlen német mester színezett rézkarca, 1655.
Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 11173
38. o. Ráttkay György mellképe, Elias Wideman rézmetszete. Országos Széchényi Könyvtár,
Régi Nyomtatványok Tára, App. H. 848.
39. o. Draskovics János mellképe, Elias Wideman rézmetszete. Országos Széchényi Könyvtár,
Régi Nyomtatványok Tára, App. H. 848.
41. o. Zágráb a 17. században. Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, Zágráb (Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu) 000668600
42. o. Varasd vára. Müller Nándor fotója
44. o. Szent Ilona pálos kápolna. Müller Nándor fotója
45. o. Csáktornya. Müller Nándor fotója
46. o. A horvát-szlavón országláda, előlapján a horvát és szlavón címerrel, a tetején Szakmárdy
János epigrammája, 1643. Horvát Állami Levéltár, Zágráb (Hrvatski državni arhiv, Zagreb)
47. o. Horvátország koronázási zászlója, 1647. Esterházy Private Foundation, Burg Forchtenstein K 691
56. o. Csáktornya várának alaprajza, Giovanni Giuseppe Spalla műve, 1670. Heeresgeschichtliches
Museum, Wien. BU IV. 24. 159/2
59. o. A Kanizsával szembeni végvidéki főkapitányság várai és a Muraköz védelmi rendszere 1664-ben.
Nagy Béla térképe
60. o. Csáktornya és Zrínyi-Újvár, színezett rézmetszet, 1663.
Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok T 58.2478
62. o. Ismeretlen bécsi mester: Zrínyi Ádám egészalakos képmása.
Nelahozveves, Lobkowicz-gyűjtemény LR4755
65. o. A Muraköz térképe, Giovanni Giuseppe Spalla műve, 1670.
Országos Széchényi Könyvtár, Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtár TK 255

66. o. A Mura menti őrházak. In *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998) 4. sz. 917. o.

70. o. Zrínyi-Újvár. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára T2 No. 1064

74. o. Kanizsa ostroma Zrínyi Miklós, Wolfgang J. Hohenlohe és Pieter Strozzi mellképével.
Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, App. M. 378

84. o. Zrínyi Miklós lovasportréja, Elias Welhöffer 1664. november 28-i eseményről tudósító
kiadványán, Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, App. H. 864

89. o. Lovas csatajelenet, török lovasok és császári vértések ütközete, Jan van Huchtenburgh
festménye. Szépművészeti Múzeum, ltsz. 57.25 (© Szépművészeti Múzeum, 2022)

90. o. Lovas csatajelenet, itáliai festő műve. Szépművészeti Múzeum, ltsz. 69.11
(© Szépművészeti Múzeum, 2022)

92. o. Kocsi kifosztása, Jacques Callot metszete, 1632.

Forrás: <https://wellcomecollection.org/works/ywu8behy>

93. o. Török–magyar összecsapás. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 58.2472

94. o. Lovas csatajelenet, Jacques Courtois követőjének festménye.

Szépművészeti Múzeum, ltsz. 530 (© Szépművészeti Múzeum, 2022)

102. o. Zrínyi Miklós, Montecuccoli és Zrínyi Péter, ismeretlen mester rézmetszete, 1664.

Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, App. H. 2071

106. o. Johann Nel: Allegória Magyarország hőseiről szigetvári Zrínyi Miklóssal. Országos Széchényi
Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, App. H. 487.

107. o. John Chantry: Zrínyi Miklós és dédapja szelleme, *A New Survey of the Turkish Empire*, 1664, címlap

109. o. Zrínyi-Újvár. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 56.1012

110. o. Jean Frosne: Zrínyi Miklós félalakos portréja.

Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 173-1939

111. o. Lucas Schnitzer metszete Csáktornyáról, Zrínyi Miklós mellképével.

Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 53901

113. o. Az eszéki híd felgyújtása Zrínyi Miklós és Zrínyi Péter mellképével, ismeretlen
német mester műve. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok T 278

114. o. Itáliai röplap a téli hadjáratról, térképpel és Zrínyi Miklós lovas portréjával.

Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 4640

118. o. John Chantry metszete Zrínyi Miklósról, Cromwell vonásaival.

Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, App. H. 2082

121. o. Martin Zimmermann: Zrínyi Miklós halála. Magyar Nemzeti Múzeum,

Történelmi Képcsarnok 4697

122. o. Gerhard Bouttats Zrínyi-portréja. Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára,
App. M. 74

132. o. Elias Widemann: Zrínyi Miklós mellképe, 1652.

Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 5505

134. o. Francesco Sforza kutyás jelképe Alciati könyvében

138. o. Vittorio Siri *Del Mercurio overo historia* című művének címlapja

139. o. Gabriel Rollenhagen *Nucleus emblematorum selectissimorum* című művéből
a 13. és a 37. számú jelkép

140. o. Rollenhagen és Zrínyi hajósa

141. o. Szirén ábrázolása (fent), Poszeidón és Tritón ábrázolása (lent)

Alciati *Emblemata cum commentariis* című művének címlapján

145. o. Az „Adrianszkoga mora Syrena Groff Zrinszki Petar” című könyv címlapja

146. o. A síró Ariannát ábrázoló metszet az „Adrianszkoga mora Syrena Groff Zrinszki Petar”
című könyvben

148. o. Orosz István grafikája Zrínyi Miklósról, ami a költő Zrínyi és Szigetvár kapcsolatát jeleníti meg az eposzra utalva. Ezzel együtt jelképe lehet Szigetvár visszafoglalását célzó elképzeléseinek is
154. o. A lámpás pajzs. TERJANIAN 116.
159. o. A tárlóról készült két fénykép, a bitovi gyűjtemény egy részével. DOLINEK 49. és TERJANIAN 114.
160. o. Zrínyi (VII.) Miklós szablya. Padányi József fotója
161. o. A Zrínyi-szablya pengéjének díszítése. Padányi József fotója
162. o. A Zrínyi család címerével jelzett puskák Bítovban. A Zrínyi-címer. Padányi József fotói
163. o. Díszes sodronying. Philadelphia Museum of Art
<https://philamuseum.org/collection/object/71400>
166. o. Kerek pajzs. Philadelphia Museum of Art
<https://philamuseum.org/collection/object/71746>
168. o. A pisztolyokról készült fotók. Philadelphia Museum of Art
<https://www.philamuseum.org/collection/object/230282>
<https://www.philamuseum.org/collection/object/230283>
170. o. A Henk Visser által megvásárolt karabély csövéről készült fotók.
DOLINEK 52. és a Bonhams aukciós ház (fent). Etérések a két karabélyon (lent)
171. o. Látható eltérés a Zrínyi-jelmondatban: a) a Bonhams katalógusban bemutatott, b) a Philadelphia Museum of Art gyűjteményében lévő karabélyon.
Forrás: a) Bonhams katalógus, b) Dirk Breiding felvétele
173. o. A nemezsüveg fotói, látható eltéréssel a mintás szalag rögzítésében.
Forrás: a) KALMÁR 1965, b) Dirk Breiding felvétele
174. o. Balló Ede: Zrínyi Miklós mint vadász, 1896. Zalaegerszeg, Városháza
180. o. Zrínyi versfordítása olasz nyelvből („Jaua szerenchenek...”) Luca Assarino *La rivoluzione di Catalogna* című könyve (Bologna, 1648) belső címlapján
182. o. Zrínyi saját kezű bejegyzése Istvánffy Miklós Históriajának 1622. évi kölni kiadása 330. oldalán (Szondi György felkészüléséről a végső rohamra):
„Jo Zrinj Miklos / modjara czele/:kzik ez a' iamb/:or Vitez”
183. o. Zrínyi-bejegyzés Antonio Bonfini *Rerum Ungaricarum...* (Hannover, 1606) című kötete 569. oldalán: „az szerenche / ustöke az / hatalmas / I(ste)n kezebe”
184. o. Zrínyi följegyzései Virgilio Malvezzi *Discorsi sopra Cornelio Tacito* (Velece, 1635) című műve előszövegében
185. o. Zrínyi ex librisével ellátott olasz nyelvű Tacitus kommentár-kötet (Scipione Ammirato: *Discorsi sopra Cornelio Tacito*)
188. o. Matthias Dögen korszerű hadiépítészeti könyvének (*Architectura Militaris Moderna*, Amszterdam, 1647) címlapja a Zrínyi-könyvtár Militares szakjából
189. o. Ariosto *Orlando Furioso* című műve (Velece, 1587) Zrínyi könyvtárából
190. o. A csáktornyai udvar kéziratosa szakácskönyve
191. o. Joan Blaeu *Belgium atlaszának* 1649. évi amszterdami kiadása Zrínyi könyvtárából
192. o. Giovanni Battista Marino *Adone* című poémájának 1626. évi velencei kiadása Zrínyi könyvtárában
198. o. *Adriai tengernek Syrenaiá/groff Zrini Miklos* díszcímlapja, 1651, Subarics Görgy metszete. Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára RMK I. 842
203. o. Torquato Tasso (1544–1595) portréja, Alessandro Allori festménye, 1585–1590 k. Firenze, Galleria degli Uffizi

204. o. Tasso *Megszabadított Jeruzsálemének* illusztrált és kommentált genovai kiadása. Agostino Caracci címlapmetszete, 1590
205. o. Tasso *Meghódított Jeruzsálemének* címlapja, 1593
206. o. A török krónikakompozíció Bécsben megjelent olasz fordítása, 1649
209. o. Vincenzo Bratutti raguzai diplomata (1615 k.–1680), a Szeád-eddin féle török krónika fordítója. Elias Widemann metszete, 1649
209. o. Zrínyi Szent Ágoston-kötete, *Az Isten országaról* (1586). Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, Zágráb
210. o. Guido Reni: A kapucinusok feszülete, 1617. Pinacoteca Nazionale di Bologna
212. o. Angelo Grillo (1557–1629), Tasso barátja és VIII. Orbán pápa példaképe. Giacomo Piccini metszete, 1647. Szerzői fotó a *Glorie degli incogniti* című (1647) albumból
213. o. Maffeo Barberini (VIII. Orbán pápa) verseinek a Zrínyi-könyvtárban található kiadása (Antwerpen, 1634), az átadás körülményeiről tudósító bejegyzéssel. Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, Zágráb
214. o. VIII. Orbán pápa portréja (Ottavio Leoni metszete, 1625), Cassiano del Pozzo egykori, szétszóródott gyűjteményéből. London, Royal Collection
215. o. A „verse enciklika”, VIII. Orbán kötetének első verse. Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, Zágráb
216. o. Giovan Battista Marino (1569–1625) portréja a párizsi évek idején (ifj. Frans Pourbus festménye, 1619.) Detroit Institute of Art
217. o. Giovan Battista Marino *Pásztorsípjának* 1637-es velencei kiadása a zágrábi Zrínyi-önyvtárban. Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, Zágráb
218. o. Scipione Errico, a *Babilón pusztulása* (1623) című eposz szerzője (Giacomo Piccini metszete, 1647). Szerzői fotó a *Glorie degli incogniti* című (1647) albumból
221. o. Girolamo Preti (1582–1626), bolognai költő, Marino barátja és vitapartnere. Szerzői fotó a *Glorie degli incogniti* (1647) című albumból
232. o. Jacob Sandrart: Zrínyi Miklós lovas képmása, 1663/64. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 4671
235. o. Elias Widemann: Zrínyi Miklós mellképe, 1647. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 5331
236. o. Jan Thomas: Zrínyi Miklós portréja, 1662/63. Nelahozzeves, Lobkowicz-gyűjtemény LR4756
238. o. Wallerand Vaillant – ifj. Cornelis van Dalen: Zrínyi Miklós lovas képmása, 1663/64. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok 7547
241. o. Caspar Luyken: Zrínyi Miklós halála, 1698. Amszterdam, Rijksmuseum, ltsz. RP-P-1896-A-19368-1479
243. o. Ismeretlen mester: Zrínyi Miklós derékképe a szigeti kirohanás jelenetével, 18. század. Pozsony/Bratislava, Mestské Muzeum
244. o. Vay Miklós: Zrínyi Miklós, a hadvezér, 1864/65. Bécs, Arsenal, előcsarnok
245. o. Haranghy Jenő: Zrínyi szelleme egyesíti a múlt és jelen magyar katonáit. *Magyar Katonaújság*, 1941
248. o. Kondor Béla: Zrínyi Miklós, a költő, 1965. Budapest, Magángyűjtemény
250. o. Makrisz Agamemnon: Zrínyi emlékmű, 1989. Szigetvár, Városi Kórház előtti park. Pinczehelyi József fotója
253. o. Nagy Gábor: Zrínyi pannó, 1986. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Zrínyi Miklós Laktanya és Egyetemi Campus, előcsarnok. Tüskés Anna fotója
271. o. és 277. o. Részletek Zrínyi Batthyány Ádámnak 1648-ban írott leveléből. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P1313 No. 1025
280. o. Zrínyi-címer. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P 108 Rep. 49. Fasc. B. No. 3.

RÉSUMÉ

PÁLFFY GÉZA

U SLUŽBI VIŠE ZEMALJA – LOJALNOST I IDENTITETI MIKLÓSA ZRÍNYIJA

Godine 1664. u tragičnoj lovačkoj nesreći u Kuršanečkom lugu koji se nalazi u blizini Čakovca poginuo je Miklós Zrínyi / Nikola Zrinski (1620.–1664.), jedan od uglednika i političara najvećeg formata, vojnih znanstvenika i vojnika, pjesnik i književnik 17. stoljeća Kraljevine Mađarske i Hrvatske. O njegovoj raznolikoj djelatnosti postoji literaturna knjižnica, uglavnom zbog činjenice da je aristokrat, kojeg su Mađari općenito nazivali pjesnikom i vojskovođom, a Hrvati uglavnom Nikolom Zrinskim Čakovečkim ili Miklós Zrínyi banom. U 19. – 20. stoljeću postaje paradigmatična ličnost mađarske i hrvatske književnosti, povijesti i nacionalnog sjećanja. Međutim, slika Zrínyija nije ujednačena, pa je bolje govoriti o Zrínyijevim slikama i kultu Zrínyija, koje se dijelom razlikuju po epohama, dijelom po trendu istraživanja, pa čak i po državama.

Tragom Zrínyijeve odanosti i identiteta, ova studija nastoji odgovoriti na pitanje kako Zrínyija mogu i mogli osjećati svojim mađarski, hrvatski ili čak i austrijski carski domoljubi, visoko je cijenjen od strane mađarskih i hrvatskih nacionalnih romantičara, mađarskih revizionista i dogmatskih komunista. Ako proučavamo bivše državne okvire i zemlje koje određuju Zrínyijev život i karijeru, na temelju novijih istraživanja može se ustvrditi da: političar, vojnik i pjesnik-pisac Miklós Zrínyi zbog njegove različite odanosti i identiteta, položaja, brakova i posjeda, bio je istodobno vrlo odlučan i priznat član Kraljevine Mađarske i Hrvatske i političko-vojne elite Habsburške Monarhije. Njegova karijera zorno dokazuje da je sredinom 17. stoljeća odanost dinastiji i vladaru bila kompatibilna s „domoljubljem“, odnosno zaštitom interesa Kraljevine Ugarske, mađarskog i hrvatskog „nacije plemstva“ i učinkovitom službom nekoliko patrijarha.

SZABOLCS VARGA

ZEMLJE MIKLÓSA ZRÍNYIA

PLEMSTVO I KATOLIČKA OBNOVA U HRVATSKOJ I SLAVONIJI U PRVOJ POLOVICI 17. STOLJEĆA

Položaj Hrvatske i Slavonije unutar Ugarskog kraljevstva snažno se promijenio u prvim desetljećima 17. stoljeća. Jedan od glavnih razloga za to je što je, zbog svog zemljopisnog položaja, 1578. godine ove dvije pokrajine u sustavu obrane granice Habsburga upravljalo Vojno vijeće unutarnje Austrije sa sjedištem u Grazu, dok je Podunavlje bilo pod jurisdikcijom vojnog vijeće Bečkog Dvora. Tako se hrvatsko-slavonska plemićka elita sve više socijalizirala u dvorskom okruženju koji se razlikovao od mađarskog.

Zbog bliskih veza između Krajine i Štajerske, učenje Reformacije teško se moglo širiti u dvije pokrajine pod vlašću hrvatsko-slavonskog bana, no istodobno su se institucije katoličke obnove pojavile vrlo rano. Zbog svoje katoličke konfesije hrvatsko-slavenski redovi bili su sve više neprijateljski raspoloženi prema sve većem utjecaju protestantskog plemstva, a to se posebno pojačalo tijekom Petnaestogodišnjeg rata. U ugarskim parlamentima stoga se mađarsko katoličko plemstvo često udruživalo s katoličkim hrvatskim aristokratima i poslanicima hrvatsko-slavonskih redova. Zbog njihove ljubaznosti i utjecaja u dvoru, težina ove dvije pokrajine povećala se u mađarskoj politici, o čemu svjedoči i činjenica da je 1646. hrvatsko-slavonski ban János Draskovics izabran za mađarskog palatina u Bratislavskom parlamentu.

Miklós Zrínyi naslijedio ga je u položaju bana, a tijekom njegova mandata hrvatsko-slavonska plemićka i crkvena inteligencija je dosegla ideologiju vlastite južnoslavenske države unutar Habsburške Monarhije, ravnopravno s Ugarskim Kraljevstvom.

FERENC VÉGH

MIKLÓS VII ZRÍNYI, ORGANIZATOR ZAŠTITE GRANICA

Miklós VII Zrínyi (1620.–1664.) već dva stoljeća s punim pravom zauzima istaknuto mjesto u mađarskom i hrvatskom nacionalnom sjećanju. Bogatstvo i raznolikost opusa “političara, vojnika i književnika/pjesnika” doista je bez presedana među njegovim suvremenicima. No, prikaz njegovog tragično kratkog životnog puta na planu karijere još je jednostran: u sjeni njegove najistraženije uloge u ratu između 1661. i 1664. to da je Zrínyi bio organizator i aktivan sudionik u borbi protiv Osmana na odbrani granica, njegov vojno znanstveni/ratni književni rad je ostao bez težine. Osim obvezne obiteljske tradicije, hrvatsko-ugarski velikaš ponajviše je bio dužan na tu ulogu zbog ugroženosti njegovih posjeda, gdje je ima najotvoreniju priliku za bavljenje svojom profesijom u pograničnom pojasu, na sporednom bojnopolju, jugozapadnog Podunavlja. Miklós Zrínyi, kao kapetan Légráda i Međumurja, od 1640. do svoje smrti, zapravo je samostalno upravljao zaštitom južnog graničnog dijela pograničnog područja protiv Kaniže. Geografski zatvoren riječni jaz u rukama grofove obitelji tako je do sredine 17. stoljeća postala bitno neovisna zaštitna zona. Stjecanjem posjeda dvorca Szécsisziget, kao njegov vlasnik-kapetan i zapovjednik Zrínyi-Újvára, koji je sam aktivno podigao 1661. godine, Zrínyi je također pokušao ujediniti i koordinirati i utvrde na lijevoj obali Mure s ljudima uz rijeke. Osim toga, od 1648. nadalje kontrolirao je i rad zone dvorca uz Kulpu, koja je Slavoniju štitila od osmanskih napada s juga. Posljednjih godina Zrínyijeva života imao je tako izravnu kontrolu nad oko jedne i pol do dvije tisuće kraljevskih vojnika. Međutim, ne smijemo zaboraviti da je Miklós Zrínyi također stavio svoju značajnu privatnu vojnu silu u službu nacionalne obrane. Potonji nisu samo nadopunjavali pograničnu vojsku, već su se i organizacijski i funkcionalno isprepleli s vojnim ljudima koje je održavao vladar. Ključ uspješne zaštite granice bio je u ujedinjenju dvije strukture u jednu ruku.

JÁNOS B. SZABÓ

MIKLÓS ZRÍNYI I EUROPA „VOJNE KONTRAREVOLUCIJE” (1630.–1670.)

Miklós Zrínyi, smion zapovjednik granične konjice, postao je poznati mađarski vojskovođa u Europi sredinom 17. stoljeća, kada se, prema vojnopovijesnoj literaturi, kontinent očito nalazio u razdoblju „vojne revolucije”. Teorija nazvana po Geoffreyu Parkeru smatrala je najvažnijim širenje novog fortifikacijskog sustava talijanskog podrijetla, jer je taj novi fortifikacijski sustav imao odlučujući utjecaj na europsko strateško razmišljanje. Na području širenja “vojne revolucije”, veliki ratovi su se uglavnom odvijali u nizu opsada – a to se nije razlikovalo ni na granicama s turskom. Velike otvorene bitke u razvijenijim područjima Europe bi na taj način izgubile svoj značaj. Međutim, tijekom Tridesetogodišnjeg rata sredinom 17. stoljeća, resursi europskih država posvuda su nagriženi uslijed stalnih ratnih napora, što je dovelo do uvažavanja starijih i štedljivijih „srednjovjekovnih” metoda. Kao rezultat toga, konjica je ponovno doživjela renesansu u doba Zrínyija, i u ratovanju bili su cijenjeni spretni zapovjednici konjice širom Europe.

ETÉNYI G. NÓRA

SUVREMENI MEĐUNARODNI UGLED MIKLÓSA ZRÍNYIJA

Miklós Zrínyi bio je okružen suvremenom europskom slavom i priznanjem impresivnih razmjera i intenziteta, njegov je ugled prešao nacionalne granice, konfesionalne razlike, prilagodio se različitim komunikacijskim tradicijama i posjetio velika područja u iznenađujuće kratkom vremenu, gotovo istodobno s događajima.

Različitost žanrova koji slave Zrínyija također je posebna, od elegantnih baroknih pjesama, životopisa objavljenih u Londonu, francuskih, njemačkih i talijanskih tjednika, nizozemske periodike do popularnih, pjevačkih pjesničkih izvještaja koji se mogu smatrati „masovnim člankom”, do visokokvalitetnih konjičkih portreta do fiktivnih izmišljenih scena bitke. Kao pjesnik, vojskovođa i državnik, Zrínyi je također shvatio značaj „vremena i slave”, povijesnog pamćenja i koristio političku vrijednost tiskane javnosti kako bi nadogrudio trenutne vijesti. Nakon vestfalskog mirovnog ugovora Miklós Zrínyi konceptijski je predstavljao pravovremenost rata protiv Turaka, djelujući inovativno u domaćem i međunarodnom mirenju, na forumima za donošenje odluka kao i na ratištima, gradeći nove dvorce, pripremne kampanje i o svemu informirajući, višeslojno uključujući u tok međunarodne štampane informacije. Međunarodna propaganda koja okružuje Zrínyija dokazuje da je hrvatski ban, dosljedno preuzimajući povod za turski rat, uspio formulirati politički program od europskog značaja, koji je učinkovito predstavljao kao ratnog gospodara i državnika pred međunarodnom javnošću u nastajanju.

LAJOS NÉGYESI

Povratak Odiseja

U današnje vrijeme uporaba slogana prvenstveno se odnosi na društvene skupine, organizacije i pokrete. Nekada je grb nakon stjecanja plemićkog ranga postao simbol obitelji, a odabrani slogan bio je vlasništvo pojedinca, što je u paru s grbom osiguralo identifikaciju njegovog nositelja. U slučaju poznatije osobe, slogan je sam po sebi prikladan, čiji je jedan od najboljih primjera novi slogan koju je između 1647. i 1651. izabrao grof Miklós Zrínyi: „Sors bona nihil aliud”. Izvor ovoga istraživači koji se bave tom tematikom još nisu identificirali, pa se smatra vlastitom idejom pjesnika i vojskovođe, no ovo nadahnuće može se pronaći u tekstovima nekoliko opera Monteverdija, kao i u nekoliko svezaka Zrínyijeve knjižnice. U svom pisanju nastojim protumačiti suptilni sustav simbola čiji je kamen temeljac svezak Sirena. Nakon smrti svoje voljene supruge, Zrínyi je promijenio izvorni koncept svoje knjige s ciljem postavljanja uspomene Euzebiji. Tragična smrt Márie Draskovics Euzébije 1650. g. dovela je Miklósa Zrínyija u snažnu duhovnu krizu iz koje je izašao prepoznavši novu svrhu života. To je bio plan da se Szigetvár ponovno osvoji od Turaka na stotu obljetnicu pradjedovog herojskog djela. Prema vanjskom svijetu je prikazao suptilnu mrežu simbola koja je prikazala njegovu novu životnu filozofiju, koja se oživjela na temelju njegove kulture, koju su njegovali talijanski korijeni.

JÓZSEF PADÁNYI - GÁBOR HAUSNER

SJEĆANJA NA NEKADAŠNJU ORUŽARNICU OBITELJI ZRÍNYI

Nekadašnji arsenal oružja obitelji Zrínyi bio je vrlo bogat. Arsenal oružja, nadaleko čuven, razasut je 1670. godine, nakon neuspjeha pokušaja oružanog ustanka Pétera Zrínyija i Ferenc Frangepana, kada je carska vojska koja je okupirala dvorac Csáktornya opljačkala luksuznu rezidenciju obitelji Zrínyi, uključujući oružarnicu.

Danas se može identificirati malo materijalne baštine obitelji Zrínyi. Ostaci obiteljske knjižnice nalaze se u Zagrebu, Miklósa Zrínyija (IV) Ukrasna sablja, kaciga i spas u Beču, nekoliko oružja povezanih s obitelji može se pronaći u Bítovu i Philadelphiji i u Češkoj, a držač baruta je u Keszthelyju.

U našoj smo se studiji obvezali predstaviti sudbinu oružja i predmeta povezanih sa Zrínyijevom ostavštinom koja je u Češku došla brakom sina (VII) Miklósa Zrínyija, Ádáma Zrínyija. Nakon smrti Adama Zrínyija, njegova udovica, Katharina Maria Lamberg, iz drevne austrijske obitelji, udala se 1693. godine za moravskog grofa Maximilian Arnost Vlašime - njemački Wlassim, i prikupila pokretnine ostavljene nakon Adama Zrínyija, uključujući i knjižnicu, slike i zbirku oružja. u rezidenciju njegovog novog supružnika u Bítovu u Moravskoj (njemački: Vötteau), gdje smo proučavali zbirku koja je i danas dio nje, uključujući sablju i dvije puške povezane s obitelji Zrínyi. Tijekom našeg istraživanja pregledali smo elektronički katalog Muzeja umjetnosti Philadelphia, Visserove kataloge i kontaktirali nekoliko uglednih stranih stručnjaka.

Kao rezultat toga, opisali smo 11 predmeta (pored gore spomenutih, žičanu košulju i bocu od filca, dva štita, pištolj i par karabina).

ISTVÁN MONOK

MIKLÓS ZRÍNYI SAKUPLJAČ I ČITAČ KNJIGA

Knjižnica Miklósa Zrínyija posebna je u povijesti stare mađarske kulture. Već i s tim što je većina knjiga još uvijek dostupna, a poznat je i njihov katalog iz to doba. Ovaj popis je napravljen tokom života vlasnika, knjige su bile popisane u tematske grupe, i smatra se da su imali i isti raspored u prostoriji koju su koristili za biblioteku. Unutar pojedine teme, praktički prema veličini knjiga, pri dnu su knjige u rasponu (folio), a prema gore su sve manje i manje knjige. Postoje i brojni pokazatelji da je i sam vlasnik sudjelovao u sređivanju knjiga. Tematske skupine jasno se odnose na njegova područja interesa, a budući da je, kao što je spomenuto, velika većina knjiga i danas dostupna, rukopisni zapisi i oznake za čitanje u njima jasno ukazuju na to da je sam Zrínyi aktivno koristio i čitao knjige.

Sada možemo čitati o knjižnici i čitanju Miklósa Zrínyija u usporedbi s drugim pripadnicima suvremene aristokracije. Također dobivamo odgovore na pitanja o tome je li Zrínyi pored knjiga obraćao pozornost na suvremena intelektualna kretanja ili je li gospodar, ratni zapovjednik mogao postaviti pojedina pitanja o vojnoj znanosti u složeniji sustav misaonih koordinata (npr. Praksa crkvenog vojnog zapovijedanja). Prisjećanje na sadržaj starih tekstova koje je proučavao u školi, u svojoj spisateljskoj i političkoj praksi bilo je povezano s teorijama relevantne suvremene književnosti. Njegova je osoba, polazeći od čitanja, očito je u suprotnosti stereotipnoj slici mađarskog gospodara iz 17. stoljeća. To je zato što ova slika prikazuje uvijek hrabrog borbenog ratnika „mač iz mača! Udaraj, sijeci mije ti otac!”, koji u vođenju rata ne pridržavaju se pravila uspostavljenih na međunarodnom bojištu. Zrínyi je sigurno volio piti dobro vino, dobro jesti, a ni obični razmetanje nije izbjegavao. Istodobno, čak i izvan njegovih spisa, ako možemo biti među njegovim knjigama, pred nama stoji kao *eruditirani* intelektualac.

SÁNDOR BENE

SVEZAK PJESAMA MIKLÓSA ZRÍNYIJA U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI TOG DOBA

Studija ispituje europski duhovni horizont (politički, pjesnički, teološki kontekst) koji je bio relevantan za Zrínyija, ko je napisao lirike Sirena Jadranskog mora. Zrínyijevo sljedbeništvo Tassa dobro je poznato u književnoj povijesti, Propast Sigeta u mnogim pogledima je napisano po uzoru na Gerusalemme Liberate. Međutim, malo se zna o tome koliko su duboko utjecali na Zrínyija Tassove filozofije povijesti, njegovi pogledi na ulogu pjesničkih alegorija u upoznavanju povijesne stvarnosti. Mađarski pjesnik, uglavnom u svom epu, dijelom je slijedio Tassa, a dijelom taj tradicijski sloj koji je snažno utjecao i na Tassovo razmišljanje: Augustinove histološke i pjesničke ideje. Druga polovica već je doba Zrínyija, prva polovica 17. stoljeća. Poetske koordinate *Sirena* su književni programi dvije sasvim suprotne pjesničke škole, Giovana Battiste Marina i Mafea Barberinija (papa Orbán VIII), koji su okrenute jedna prema drugoj, s sukobom senzualnih i vjerskih ideala, s ponudama oponašanja Orfeja i Krista. Zrínyi prvenstveno slijedi suvremene pjesnike svoga doba koji su tražili put suradnje i harmonizacije između dviju škola, dva ideološka tabora: Scipione Erricó i Girolamo Preti. Njegov svezak je osobna psihološka pripovijest u kojoj pripovjedač putuje putem od Orfejevog ideala do težnje za križem.

GÁBOR TÜSKÉS

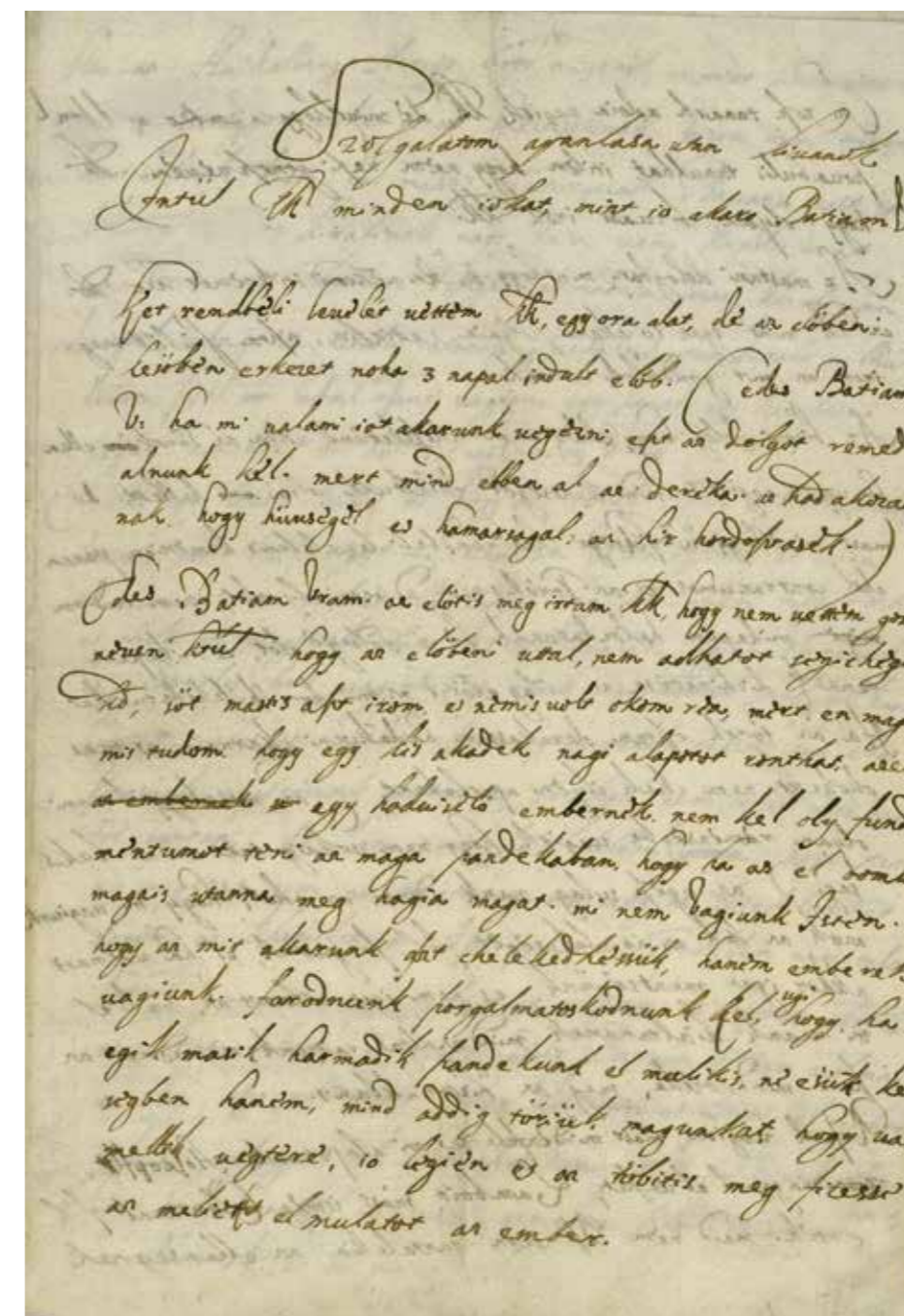
LIKOVNI PRIKAZI PJESNIKA, VOJSKOVOĐE I DRŽAVNIKA MIKLÓSA ZRÍNYIJA

Ikonografiju pjesnika i vojskovođe Zrínyija u smislu raznolikosti tema, tehnika, žanrova, vrsta i funkcija prikaza može se postaviti među bogate likovne tradicije mađarske povijesne ličnosti, kao što su kralj Sveti Stjepan, Mátyás Hunyadi, Miklós Zrínyi i Ferenc II Rákóczi. Ikonografija uključuje nekoliko elemenata mađarskog identiteta i sliku Mađarske u inozemstvu, o promjenama svjedoče slike Zrínyija i ukazuju na širenje herojskog pogleda na povijest iz 17. stoljeća u Mađarskoj. Prikazuje različita starosna tumačenja prošlosti, a istodobno prikazuje veze mađarske povijesne i slikovne tradicije s europskom umjetnošću, poviješću politike i ideja, te potrebe vezane za vijesti i vizualizaciju.

Estetski nivoi umjetničkih radova su različita, osim provincijalnih rješenja, nalazimo i brojne komade srednje a i djela izvanrednog kvaliteta. Slike nastale u životu pjesnika i vojskovođe svjedoče o promjenama fizionomije i fizičkog izgleda, a daljnji razvoj ikonografije pokazuje kontinuirano bogaćenje slike Zrínyija u očima suvremenika i potomaka. Uz postojanost i varijaciju motiva, postoji i velik broj kompozicijskih i misaonih inovacija.

Prve prikaze o sebi napravio je sam Zrínyi, oni su polazište mnogih kasnijih djela. U drugoj polovici 17. stoljeća funkcije slika, osim ovjekovječenja, obilježavanja, plemićkog predstavljanja i prisjećanja, bile su vojna i politička propaganda, informiranje, zaključivanje, ilustracija i tumačenje. A 18–19. Na prijelazu između 18. i 19. stoljeća, uz promjenu prethodnih metoda, pojavilo se i nekoliko novih vrsta reprezentacija. U 19. stoljeću ikonografija je bila povezana s idejama nacionalnog otpora, željom za nacionalnom veličinom i težnjama za neovisnošću. Ideali državnog predstavljanja i carskog patriotizma nisu mogli postojati bez likova Zrínyija. Otočki dvorac postao je jedno od poznatih mjesta nacionalne prošlosti i bio je usko povezan s herojskim djelom Zrínyija i likom pjesnika Zrínyija. Ikonografija u ovom razdoblju ilustrira mogućnosti primjene idealizacije, alegorijske parabole i nijansiranog predstavljanja likova u likovnoj umjetnosti.

U 20. stoljeću nastavlja se uporaba ikonografije u političke svrhe. Likovni prikaz lika pjesnika i vojnika bio je stalno aktualan, većina djela je nastao tijekom drugog svjetskog rata te 1970-ih i 1980-ih godina. Pored primjene tradicionalnih shema, pojavilo se i nekoliko novih motiva, osim ratnog gospodara, sve se više naglašavao lik književnika. Prevladavajuće ideologije ponekad su opterećivale umjetničku djelatnost do te mjere da je estetske aspekte u interpretaciji nekih djela nastalih u to vrijeme bilo teško ili nemoguće provesti.

RÉSUMÉ

GÉZA PÁLFFY

SERVING SEVERAL COUNTRIES

DIFFERENT LOYALTIES AND IDENTITIES OF MIKLÓS ZRÍNYI/NIKOLA ZRINSKI

It was in 1664 that Miklós Zrínyi/Nikola Zrinski (1620–1664) – one of the main dignitaries and politicians of the seventeenth-century Hungarian–Croatian Kingdom, a military thinker and war-lord, poet and writer – died in a tragic hunting accident in the forest at Kuršanec near Čakovec (today in Croatia). Historical works on his manifold activities could fill a library, mainly because of the fact that the aristocrat, generally known by Hungarians as a poet and war-lord, and identified by the Croats as Nikola Zrinski Čakovečki or Ban Zrinski, became a paradigmatic figure of Hungarian and Croatian literature, history and national remembrance in the nineteenth and twentieth centuries. The image about him, however, is not a uniform one, thus it is more appropriate to speak about different Zrínyi-images of different periods and research directions.

Tracing back Zrínyi's loyalties and identities the paper seeks answers to the questions how it is possible that Hungarian, Croatian and even Austrian patriots have regarded Zrínyi's oeuvre as their own, why did Hungarian and Croatian national romantics, Hungarian revisionists and devoted communists think high of him. By outlining the given framework of states which determined Zrínyi's career, that is the place the Hungarian–Croatian Kingdom had in the Central European Habsburg Monarchy, and by summing the recent researches, the author claims that due to the politician, soldier, poet and writer Zrínyi's different loyalties and identities, positions, marriages and estates he was a highly determining member of the political-military elite of both the Hungarian–Croatian Kingdom and the Habsburg Monarchy. His career vividly demonstrates that the loyalty to the dynasty and the ruler was compatible with "patriotism" in the mid-seventeenth century, that is, the protection of the interests of the Kingdom of Hungary and those of the Hungarian and Croatian "estate nations" was compatible with the efficient service of different patrias.

SZABOLCS VARGA

THE COUNTRIES OF MIKLÓS ZRÍNYI

EVOLUTION OF THE ESTATES AND CATHOLIC RENEWAL IN CROATIA AND SLAVONIA IN THE FIRST HALF OF THE 17TH CENTURY

The position of Croatia and Slavonia within the Hungarian Kingdom underwent a powerful transformation in the first decades of the 17th century. One of its main reasons was that due to their geographical situation, these two provinces inside the Habsburg Military Frontier were governed by the Inner Austrian Council of War founded in Graz in 1578, while Transdanubia was under the jurisdiction of the Aulic War Council in Vienna. Therefore, the Croatian-Slavonian aristocratic elite was socialized in a court milieu increasingly different from the Hungarian.

Due to their close relationships with Carinthia and Styria, protestant beliefs could hardly spread in these two provinces governed by the Croatian-Slavonian Ban, whilst institutions of catholic reform and renewal have appeared quite early. The mainly catholic Croatian-Slavonian estates were becoming more and more hostile towards the protestant aristocracy, who were increasingly gaining influence, and this spite grew especially strong during the Fifteen Years' War. Therefore, in the Hungarian diet, Hungarian catholic aristocracy

often collaborated with catholic Croatian aristocrats and envoys of the Croatian-Slavonian estates. Due to their loyalty to the court and great influence, the two provinces gained greater importance in Hungarian politics. As an impressive proof of this, in 1646, János Draskovics, Croatian-Slavonian Ban was appointed to the position of Palatine of Hungary. Miklós Zrínyi followed him as the new Ban, and during his years in office, the Croatian-Slavonian aristocratic and religious intellectual elite conceived the ideology of an independent South Slavic state equal to Hungary within the Austro-Hungarian Monarchy.

FERENC VÉGH

MIKLÓS VII ZRÍNYI, ORGANIZER OF THE MILITARY FRONTIER

Miklós VII Zrínyi (1620–1664) maintained a privileged role in both Hungarian and Croatian national history in the past two centuries, rightfully so. The richness and diversity of the oeuvre of the 'statesman, military leader and poet-writer' is truly exceptional among his peers. Still, the representation of his tragically short career path has been one-sided up till now; the most researched period is from 1661 to 1664, comprising his military campaigns and his works in the fields of military science and military journals, overshadowing the fact that Zrínyi was primarily and all along the organizer and active participant of the Military Frontier against the Ottomans. The Croatian-Hungarian aristocrat was obliged to take upon this role by his long standing family traditions as well as by his domains being at risk at the borderlands in the southwest of Transdanubia (considered at the time as adjacent battlefield), where he could perform his chosen profession. As the captain of Légrad and Muraköz, Miklós Zrínyi was practically the main leader of defense of the southern frontier, along the borderlands opposite of the Ottoman-ruled Kanizsa. Therefore, the domain belonging to the count's family and geographically enclosed by two rivers basically became a separate defense area by the middle of the 17th century. By acquiring the domain of Szécsisziget and as its owner-captain, as well as the commander of his self-built fortress, Zrínyi-Újvár, Zrínyi tried to systematically connect and coordinate the fortifications on the left bank of Mura with the ones between the two rivers. Besides this, from 1648, as Croatian-Slavonian Ban he also led the operation of the frontier along the river Kulpa, protecting Slavonia from Ottoman attacks from the south. In the last years of his life, Zrínyi was directly commanding ca. 1500-2000 soldiers of the kingdom. However, we should not forget, he also put his enormous private army at the service of his country. The latter was not only an addition to the frontier militia, but also systematically and functionally united with the army maintained by the emperor. The successful protection of the frontier was in fact ensured by bringing these two structures together under his command.

JÁNOS B. SZABÓ

MIKLÓS ZRÍNYI AND THE EUROPE OF 'MILITARY COUNTER-REVOLUTION' (1630–1670)

Miklós Zrínyi, the daring cavalry commander of the borderlands became a Hungarian general famous in all Europe at the beginning of the 17th century, in a time, when according to military history books, the continent was undergoing a 'military revolution.' The theory associated with Geoffrey Parker considered the spread of the fortification system of Italian origin as the most important development, since this new system

of fortress construction decisively influenced European strategic thinking. In the area where this 'military revolution' took place, great campaigns have turned mainly into a series of siege attempts, as it happened on the Ottoman borderlands. The great, open battles in more developed parts of Europe would have lost their significance this way. Still, in the middle of the 17th century, during the Thirty Years' War, resources of European states had been depleting as a result of enduring military efforts, leading to greater appreciation of the older, more economic 'medieval' methods. As a result, cavalry has been experiencing another renaissance in the time of Zrínyi, lending greater importance to able cavalry captains everywhere around Europe.

NÓRA G. ETÉNYI

MIKLÓS ZRÍNYI'S RISE TO INTERNATIONAL FAME

Miklós Zrínyi was surrounded by an unprecedentedly impressive and intense European popularity and reputation in his lifetime. His fame extended beyond borders and religious antagonisms, and by the means of different communication traditions, it was wide-spread within a surprisingly short amount of time, almost parallel with the historical events. The variety of genres eulogizing Zrínyi is also fascinating; from elaborate baroque poems to a biography published in London, ranging to articles in French, German and Italian weekly newspapers, Dutch periodicals and the more 'mainstream' popular song poems, artistic cavalry paintings and fictional battle scenes. As a poet, military leader and statesman, Zrínyi understood the importance of 'Time and Fame' and that of historical memory, and utilized the political value of printed publicity based on current news in a modern way. After the Peace of Westphalia, Miklós Zrínyi persistently stood up for the actuality of a war against the Ottomans, by conciliating his country's and international interests, with his innovative approach both on battlegrounds and in decision-making forums, by building a new fortress and organizing preparational campaigns, informing the international publicity about everything, as well as being part of many channels of the printed circulation of information that was gaining importance at the time. The international propaganda surrounding Zrínyi proves that by consistently pursuing the matter of war against the Ottomans, the Croatian Ban could bring forth a political agenda of European significance, which he efficiently represented as military leader and statesman in front of the forming international publicity.

LAJOS NÉGYESI

HOMECOMING ODYSSEUS

The use of mottos is connected in our days mainly with civilian groups, organisations, and movements. In old times, crests became symbols of a family after gaining nobility and the chosen motto was an individual signature, which, together with the use of the crest, enabled the identification of its bearer. Regarding noble personalities, a motto itself can also speak volumes; the greatest example is the new motto chosen by count Miklós Zrínyi between 1647 and 1651, which is „Sors bona nihil aliud!” Its source could not be identified yet by the researchers dealing with this question, therefore they consider it as an original idea of the poet and military leader. Possible inspirations can be found in several Monteverdi opera librettos as well as in many volumes of Zrínyi's vast library. In my paper, I analyse the delicate system of symbols especially well-represented in the volume *Syren of the Adriatic Sea*. After the death of his beloved wife, Zrínyi has changed the original

concept of his book with the aim of commemorating Euzébia. The tragic death of Mária Euzébia Draskovics in 1650 has resulted in a deep spiritual crisis for Miklós Zrínyi, who found his way out of the darkness by finding a new purpose in life. This was the plan to reconquer Szigetvár from the Ottomans on the centenary of his great-grandfather's heroic deed. His new philosophy was released to the world in a delicate system of symbols, nurtured by his literacy rooted in Italian culture.

JÓZSEF PADÁNYI – GÁBOR HAUSNER

REMNANTS OF THE ZRÍNYIS' WEAPON ARSENAL

The armory of the Zrínyis used to be quite exuberant at their time. The arsenal famous near and far was looted in 1670, after the failure of the revolution led by Péter Zrínyi and Ferenc Frangepán, when the Habsburg army raided the castle of Csáktornya, plundering the lavish domain of the Zrínyis, including their armory.

There are only a few remnants left to be identified from the rich heritage of the Zrínyis. The remains of the family's library are preserved in Zagreb, the sabre, helmet and silk robe of Miklós VII Zrínyi are held in Vienna, many weapons related to the family are now in Bítov, in the Czech Republic and in Philadelphia, whilst one gunpowder flask is exhibited in Keszthely.

In our paper, we are aiming to follow the path of the weapons and objects associated with the Zrínyis, which were taken to the Czech Republic following the marriage of Ádám Zrínyi, son of Miklós VII Zrínyi. After the death of Ádám Zrínyi, his widow, Katharina Maria Lamberg from an ancient Austrian noble family remarried to the Moravian count Maximilian Arnost Vlašime (Wlassim in German), and took the personal belongings left by her first husband, Ádám Zrínyi to her new husband's domain in the Moravian Bítov (Vötteau in German). We had the opportunity to examine the collection – which is partially still preserved there – on the spot, including a sabre and two firearms associated with the Zrínyis. During our research, we examined the digital catalogue of the Philadelphia Museum of Art and contacted many internationally renowned experts. As a result, we describe 11 identified objects; besides the above mentioned, a chainmail shirt, a felt hat, two shields, a pistol and a rifle.

ISTVÁN MONOK

MIKLÓS ZRÍNYI, BOOK COLLECTOR AND AVID READER

The library of Miklós Zrínyi is considered extraordinary in classical Hungarian cultural history. First of all, because most of the books are available for reading even today, just like their original catalogue. This conscription has been created in the lifetime of the collector, listing the books in thematic groups; most probably the volumes were organized accordingly in the library room as well. Each topic lists the books meticulously by their size, starting from the largest folios from the bottom to the smallest volumes on top. There are several indications that the collector also took part in the organisation of his library. The thematic groups clearly outline his fields of interest, and since the volumes still exist, as we earlier mentioned, the handwritten notes and remarks suggest that Zrínyi himself was an avid reader and user of his library.

This paper compares Zrínyi's library and his reads with those of his aristocratic contemporaries, whilst answering the questions whether Zrínyi was following contemporary intellectual movements beyond his reads,

or if the aristocratic general was able to examine issues of military science in a broader, more complicated intellectual context (including the military practices of the church). His revisits of the ancient texts learned at school were closely intertwined in his literary and political engagements with his theory of modern literature. Already based on his exceptional literacy, his persona was clearly the opposite of the stereotypical image of the 17th century Hungarian general, who – according to this image – was a ‘draw the sword and throw away the scabbard’ and ‘up and at them!’ type of daring warrior, not one, who follows the internationally accepted rules of military warfare in his leadership. Zrínyi most probably had an affection for great wines and delicious food, and he didn’t avoid casual derring-do. Nevertheless – let alone in his written works – we see the figure of an erudite scholar, when we look at his library.

SÁNDOR BENE

THE VOLUME OF MIKLÓS ZRÍNYI IN THE EUROPEAN LITERATURE OF HIS TIME

The first part of this paper examines the European intellectual horizon (including the political, poetic and theological context) relevant for Zrínyi while writing *The Syren of The Adriatic Sea*. His devotion for Tasso is well-known in literary history, *The Siege of Sziget* follows the example of *Gerusalemme liberata* in many aspects. However, it is not common knowledge that Zrínyi was profoundly affected by Tasso’s philosophy of history and his views on the role of poetic allegories in the understanding of historical reality. The Hungarian poet follows, mainly in his epic, in part Tasso, in part the traditional stratum, which strongly influenced the thinking of Tasso: the historical theology and poetic ideas of Augustinus. The second part of the paper is the analysis of Zrínyi’s era, the first half of the 17th century. The main points of reference for *The Syren* are two schools of poetry, which are the polar opposites of each other: the literary agendas of Giovan Battista Marino and Mafeo Barberini (Pope Urban VIII), confronting sensual and religious ideals, offering the imitation of Orpheus and Jesus Christ. Zrínyi followed the most intently the contemporary poets aiming for the cooperation and harmonisation of the two schools and the opposing ideological sides: Scipione Errico and Girolamo Preti. His volume is a personal account of spiritual history, during the course of which the author travels from the ideal of Orpheus to the path of following the crucifix.

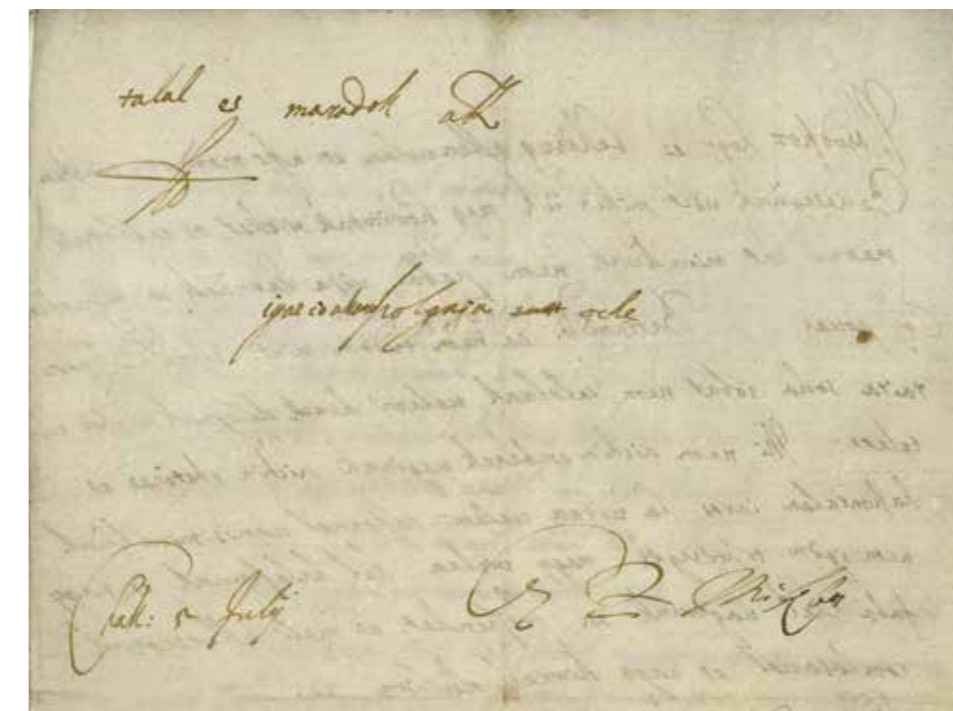
GÁBOR TÜSKÉS

ARTISTIC DEPICTIONS OF THE POET, MILITARY LEADER AND STATESMAN MIKLÓS ZRÍNYI

The iconography of the poet and military leader Zrínyi can be compared to the rich artistic traditions depicting the most notable Hungarian historical figures – among others, King Saint Stephen, Matthias Corvinus, Miklós Zrínyi of Sziget and Ferenc II Rákóczi –, regarding their topics, techniques, genres and variety of functions. The iconography comprises elements of Hungarian national identity as well as of foreign images of Hungary; witnesses the transformations of the Zrínyi image and indicates the popularization of heroic historical theory in Hungary. Visualizes how interpretation of the past changes with every era, and highlights the connection between Hungarian historical and artistic traditions and European arts, political and ideological history, as well as expectations of informational and visual qualities.

The aesthetic value of the works is diverse; besides the more provincial creations we see a lot of mediocre works of art and a few exceptional ones. The portraits created in the life of the poet and military leader manifest the changes in his physiognomy and bodily appearance, whilst later depictions show the continuous enrichment of the Zrínyi image, from the perspective of contemporaries and of posterity. Besides the consistent and varied motifs, we see a great number of compositional and thoughtful innovations.

The first depictions were commissioned by Zrínyi himself; these are the original inspirations for several later creations. In the second half of the 17th century, main functions of the depictions – apart from recording, commemorating, aristocratic representation and reckoning – were military and political propaganda, orientation and reasoning, illustration and interpretation. At the turn of the 18-19th centuries, even more types of depictions emerged, next to the variations of former artistic manifestations. In the 19th century, iconography was connected with the ideas of national resistance, the desire for national greatness and the pursuit of independence. Concepts of national representation and imperial patriotism could not miss any of Zrínyi’s figures. The castle of Szigetvár became a notable landmark of national history, closely connected with the heroic deed of Zrínyi, and his descendant, the poet Zrínyi. The iconography of these times exemplifies idolizing, allegorical parables as well as more sophisticated possibilities of artistic portrayal. In the 20th century, the use of iconography for political purposes still continued. The artistic depiction of the poet and military leader was still topical; most of the works were created during World War II and in the 1970s and 1980s. Beyond the traditional schemes, several new motifs emerged; the figure of the poet became more accentuated compared to the figure of the military leader. The governing ideology was at times so prevalent in artistic representation, that the works created in this era are hard or clearly impossible to assess by aesthetic standards.

AZ EMLÉKKÖNYV SZERZŐI

B. SZABÓ JÁNOS, PhD., tudományos munkatárs, Budapesti Történeti Múzeum

BENE SÁNDOR, CSc., tudományos főmunkatárs, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézet

G. ETÉNYI NÓRA, CSc., történész, egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Kora Újkori Történeti Tanszék

HAUSNER GÁBOR, PhD, alezredes, tudományos munkatárs, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

MONOK ISTVÁN, DSc., egyetemi tanár, könyvtár főigazgató, MTA Könyvtár és Információs Központ, Tokaj-Hegyalja Egyetem, Sárospatak

NÉGYESI LAJOS, PhD., egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

PADÁNYI JÓZSEF, DSc., vezérőrnagy, egyetemi tanár, doktoriiskola-vezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

PÁLFFY GÉZA, DSc., tudományos tanácsadó, kutatócsoport-vezető, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ, DSc., emeritus kutató professzor, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, professor emeritus, Szegedi Tudományegyetem, Klasszika-Filológia és Neolatin Tanszék

TÜSKÉS GÁBOR, DSc., egyetemi tanár, tudományos tanácsadó, osztályvezető, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet

VARGA SZABOLCS, PhD., tudományos főmunkatárs, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet

VÉGH FERENC, PhD., egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Intézet

